

En ik dan.....?

Over loyaliteitsproblemen bij kinderen van 9-13 jaar in een conflictscheiding

Jolanda Mocking

Master Contextuele Benadering

Studentnummer 210176

Cohort : 21-23

Studie : Master Contextuele Benadering, profiel Hulpverlening

Toetscode : Masterthesis MCB-2.THESIS-22|2022-1

Docent : Dr. Jaap van der Meiden

Inleverdatum : 16 juni 2023

SUMMARY

This research answers the question of how split loyalty resonates in the stories of children aged 9-13 years who experience a conflict divorce from their parents. The aim of the research is early recognition of signals of split loyalty by gaining insight into how children experience the divorce and how they deal with the loyalty conflicts they experience.

To this end, retrospective interviews were conducted with twelve young adults, a focus group discussion and an expert interview were held and a literature study was carried out. This qualitative research shows that all children send signals, sometimes visible, sometimes less visible. The signals are divided into five categories: externalizing behaviour, internalizing behaviour, self-destructive behaviour, school problems and other signals. The respondents are unanimous about what bothered them the most: being in between parents, parent who force them to make a loyalty choice, parents who talk negatively about each other and argue in their presence.

Children need to talk about their feelings but do not do so with their parents. The role of loyalty is striking: children are willing to give a lot to their parents, even if this is at the expense of themselves and they become parentified as a result. Parents in a conflict divorce are so preoccupied with their own problems that they lose sight of their children's best interest; the balance of giving and receiving becomes unbalanced.

It is essential that social workers recognize these signs early to prevent emotional and developmental damage. Damage results from deficient self-validation, deficient self-definition and parentification.

Conflict divorce – loyalty problems – split loyalty – signals – emotional development

SAMENVATTING

Dit onderzoek beantwoordt de vraag hoe gespleten loyaliteit doorklinkt in de verhalen van kinderen van 9-13 jaar die een conflictscheiding van hun ouders meemaken. Doel van het onderzoek is vroegtijdige herkenning van signalen van gespleten loyaliteit door inzicht te verwerven in de beleving van de scheiding door kinderen en de manier waarop ze omgaan met de loyaliteitsconflicten die zij ervaren.

Hiervoor zijn retrospectieve interviews afgenomen bij twaalf jongvolwassenen, zijn een focusgroepgesprek en expertinterview gehouden en is literatuurstudie verricht. Dit kwalitatief onderzoek toont aan dat alle kinderen signalen afgeven, soms zichtbaar, soms minder zichtbaar. De signalen zijn ondergebracht in vijf categorieën: externaliserend gedrag, internaliserend gedrag, zelfdestructief gedrag, schoolproblemen en overige signalen. Unaniem zijn de respondenten over waar zij het meest last van hebben gehad: tussen ouders in staan, ouders die negatief praten over elkaar en ruzie maken in hun bijzijn en ouders die hen dwingen om een loyaliteitskeuze te maken.

Kinderen hebben behoefte om over hun gevoelens te praten maar doen dat niet met hun ouders. De rol van loyaliteit springt in het oog: kinderen zijn bereid veel te geven aan hun ouders, ook als dit ten koste van henzelf gaat en zij hierdoor geparentificeerd raken. Ouders in een conflictscheiding worden dermate in beslag genomen door hun eigen problemen dat zij de belangen van hun kinderen uit het oog verliezen; er ontstaat onbalans in wederkerig geven en ontvangen.

Het is essentieel dat hulpverleners deze signalen vroegtijdig herkennen om emotionele schade en ontwikkelingsschade te voorkomen. Schade komt voort uit gebrekkige zelfvalidatie, tekortschietende zelfafbakening en parentificatie.

Conflictscheiding – loyaliteitsproblemen - gespleten loyaliteit – signalen – emotionele ontwikkeling

Inhoudsopgave

SUMMARY	2
SAMENVATTING.....	3
VOORWOORD	9
INLEIDING.....	10
1. LOYALITEIT	13
1.1 Inleiding.....	13
1.2 Relatieve ethiek.....	13
1.3 Loyaliteiten	13
1.3.1 Verticale loyaliteit	14
1.3.2 Horizontale loyaliteit	15
1.4 Pathogene vormen van loyaliteit.....	15
1.4.1 Onzichtbare loyaliteit	15
1.4.2 Afgedwongen loyaliteit	15
1.4.3 Gespleten loyaliteit.....	15
1.5 Gevolgen van gespleten loyaliteit op kinderen	16
1.6 Conclusie	16
2. CONFLICTSCHEIDING.....	17
2.1 Inleiding.....	17
2.2 Definiëring conflictscheiding	17
2.3 Ontwikkelingstaken van kinderen van 9-13 jaar	17
2.4 Gevolgen van conflictscheidingen op (de ontwikkeling van) kinderen	18

2.4.1 <i>Effecten van gespleten loyaliteit op kinderen</i>	18
2.5 Conclusie	19
3. ONDERZOEKSMETHODEN.....	20
3.1 Inleiding.....	20
3.2 Onderzoeksmethode en dataverzameling deelvraag 1 en deelvraag 2	20
3.3 Onderzoeksmethode en dataverzameling deelvraag 3.....	21
3.4 Onderzoeksmethode en dataverzameling deelvraag 4.....	23
3.5 Validiteit.....	24
3.6 Betrouwbaarheid.....	24
4. RESULTATEN RESPONDENTINTERVIEWS	25
4.1 Inleiding.....	25
4.2 Conflictscheiding als risicofactor voor loyaliteit.....	25
4.2.1 <i>Van samen naar twee huizen</i>	25
4.2.2 <i>Contact met broers en zussen</i>	25
4.2.3 <i>Nieuwe relatie van één van de ouders</i>	26
4.2.4 <i>Hoe kijken kinderen aan tegen het feit van de scheiding</i>	26
4.2.5 <i>Emotionele beschikbaarheid ouders</i>	26
4.3 Gedrag dat duidt op loyaliteitsconflicten	26
4.3.1 <i>Internaliserend gedrag</i>	27
4.3.2 <i>Externaliserend gedrag</i>	27
4.3.3 <i>Zelfdestructief gedrag</i>	28

4.3.4 Schoolproblemen	28
4.3.5 Overige signalen	28
4.4 Signalen van gespleten loyaliteit	29
4.4.1 Ouders praten negatief over elkaar	29
4.4.2 Ruzie in bijzijn van de kinderen	29
4.4.3 Parentificatie.....	29
4.4.4 Tussen ouders in staan	30
4.4.5 Druk om te kiezen	30
4.5 Toekomstbeeld met barstjes.....	30
4.5.1 Wat hebben scheidingskinderen nodig?.....	30
4.5.2 Toverstafje	31
4.5.3 Adviezen van scheidingskinderen	31
4.6 Conclusie	32
5. RESULTATEN DESKUNDIGEN	33
5.1 Inleiding.....	33
5.2 Gedrag ouders	33
5.2.1 Beschikbaarheid ouders.....	33
5.3 Signalen van loyaliteitsproblemen	33
5.3.1 Internaliserend gedrag	33
5.3.2 Externaliserend gedrag.....	34
5.3.3 Parentificatie.....	34

5.3.4	<i>Signalen van gespleten loyaliteit</i>	34
5.3.5	<i>Overige signalen</i>	34
5.4	Ontwikkelingsbedreigingen	35
5.4.1	<i>Ontwikkelingsbedreigingen</i>	35
5.5	Omgaan met loyaliteitsconflicten	35
5.5.1	<i>Programma's voor kinderen</i>	35
5.5.2	<i>Aansluiten bij kinderen</i>	35
5.5.3	<i>Gehoord worden</i>	36
5.6	Interview met Kinderombudsman	36
5.6.1	<i>Kinderombudsman</i>	36
6.	CONCLUSIE	37
6.1	Inleiding	37
6.2	Conclusies	37
7.	DISCUSSIE	39
7.1	Inleiding	39
7.2	Sterke punten in het onderzoek	39
7.3	Beperkingen van het onderzoek	39
7.4	Aanbevelingen voor nader onderzoek	39
7.5	Conclusie	40
	Literatuurlijst:	41
	Bijlage 1: Interviewleidraad jonvolwassenen 16-25 jaar	45

Bijlage 2: Interviewleidraad focusgroep, 22 maart 2023, online	48
Bijlage 3: Interviewleidraad expertinterview met Marc Dullaert, 16 februari 2023, online	50
Bijlage 4: Definitie van de kernlabels jongvolwassenen 16-25 jaar en deskundigen.....	52
Bijlage 5: Overzicht kern- en sublabels jongvolwassenen 16-25 jaar met fragmentnummers.....	53
Bijlage 6: Kern- en sublabelschema deskundigen met fragmentnummers	56
Bijlage 7: Informatiebrief respondenten	57
Bijlage 8: Toestemmingsformulier	58

VOORWOORD

Met trots en voldoening presenteer ik hierbij mijn masterthesis, het resultaat van intensieve inspanningen, interessante ontmoetingen en gesprekken met respondenten die openhartig hebben gesproken over een kwetsbaar thema: als kind een conflictscheiding van je ouders meemaken.

In mijn werk als ambulant gezinsbegeleider kom ik regelmatig in aanraking met gezinnen die een conflictscheiding meemaken. Het was voor mij al snel duidelijk dat mijn afstudeeronderzoek zou gaan over complexe scheidingen en dan met name over de positie van kinderen daarin. Naar mijn mening wordt er te veel óver kinderen gepraat en te weinig mét kinderen. Met dit onderzoek wil ik kinderen nadrukkelijk een stem geven.

De hoge respons op de oproepen voor respondenten op sociale media maakte mij duidelijk hoeveel behoefte scheidingskinderen hebben om over de periode van de conflictscheiding van hun ouders te praten. Tijdens deze stresvolle periode ervaren zij die ruimte meestal niet.

Mijn hart ligt bij deze doelgroep en deze problematiek. Ik hoop dat dit werk bijdraagt aan de kennis op mijn vakgebied en een positieve bijdrage kan leveren aan het verbeteren van de hulpverlening aan scheidingskinderen.

Ik wil graag van deze gelegenheid gebruik maken om mijn dankbaarheid uit te spreken aan iedereen die mij heeft bijgestaan tijdens dit proces. Allereerst wil ik mijn kinderen Lisa, Simone en Ramon bedanken voor hun geduld en begrip tijdens de afgelopen twee jaar waarin ik minder beschikbaar ben geweest voor hen. Verder wil ik mijn zus Petra bedanken voor haar kritische blik en feedback waardoor ik de thesis heb kunnen aanscherpen. Voorts ben ik de deskundigen dankbaar dat zij tijd en hun expertise hebben geïnvesteerd ten bate van mijn onderzoek. Hun bevindingen hebben voor verrijking van de resultaten gezorgd. Hetzelfde geldt voor de expert die ondanks zijn drukke schema bereid was om een interview te plannen en waardevolle, verdiepende informatie gegeven heeft. En natuurlijk ben ik vooral enorm dankbaar voor de medewerking van de respondenten. Zij hebben een openhartige inkijk gegeven in een verdrietige, moeizame periode in hun leven. Ik ben dankbaar voor hun openheid en vertrouwen om aan mij, een onbekende, te vertellen over diepe pijn en verdriet.

Tot slot wil ik mijn afstudeerbegeleider, Jaap van der Meiden bedanken voor zijn deskundige begeleiding en inbreng van zijn kennis, scherpzinnigheid en waardevolle adviezen. Dit alles doorspekt met humor wat het soms moeizame traject luchtiger maakte. Tevens wil ik mijn medestudenten bedanken die mij hebben geïnspireerd en mij van feedback hebben voorzien. We zaten samen in hetzelfde schuitje in soms uitdagende tijden.

Ik hoop dat dit werk u als lezer zal informeren, inspireren en uitdagen om verder te verkennen.

Met dank,

Jolanda Mocking

INLEIDING

In Nederland zijn in 2021 25.962 huwelijken geëindigd in een echtscheiding en zijn 2686 geregistreerde partnerschappen ontbonden. Hier bovenop komt nog het aantal beëindigde relaties dat niet officieel geregistreerd staat. Bij ruim de helft van de scheidingen zijn kinderen betrokken (CBS, z.d.). Met scheiding wordt zowel echtscheiding bedoeld als het uit elkaar gaan van samenwonende ouders (NJI, 2015). Jeugdzorg Nederland (z.d.) spreekt over 70.000 kinderen die jaarlijks geconfronteerd worden met een scheiding van hun ouders. Volgens Richtlijnen jeugdhulp en jeugdbescherming (2022) is 70.000 kinderen een onderschatting en betreft het inmiddels 86.000 kinderen per jaar.

De meeste kinderen verwerken zonder grote problemen de echtscheiding van hun ouders. Met 80% van de kinderen gaat het na twee jaar weer goed. De resterende groep kinderen echter ondervindt ernstige problemen, variërend van depressie, hechtingsproblematiek en achterblijven op school tot loyaliteitsproblemen en parentificatie (Richtlijnen jeugdhulp en jeugdbescherming, 2022). Naar schatting ondervinden circa 16.000 kinderen ernstige hinder van de scheiding van hun ouders (Jeugdzorg Nederland, z.d.).

Kinderombudsman Dullaert spreekt over een vechtscheiding als een scheiding dusdanige conflicten oplevert dat er geen oog meer is voor de belangen van de kinderen en/of de andere ouder. Dullaert gebruikt bewust het woord vechtscheiding want “de term geeft zonder er doekjes om te winden weer wat het voor kinderen betekent. Voor hen is het probleem immers juist het gevecht tussen hun ouders” (Baracs & Vreeburg-Van der Laan, 2014, p. 8).

Het NJI (z.d.) spreekt echter over complexe scheiding of conflictscheiding omdat de term vechtscheiding suggereert dat de scheiding een gevecht is dat gewonnen kan worden terwijl de scheiding voor betrokkenen juist een verlieservaring betekent. Daarom wordt in dit onderzoek verder het woord conflictscheiding gebruikt.

Conflictscheidingen onderscheiden zich van reguliere scheidingen door de voortdurende vijandigheid tussen de ex-partners. Het onderhouden van een kwalitatief goede ouderrelatie na een scheiding is cruciaal voor een gezonde ontwikkeling van de kinderen (Koppejan-Luitze et al., 2021). Hoewel er geen exacte cijfers bekend zijn over aantallen conflictscheidingen wordt geschat dat 3500 kinderen jaarlijks klem komen te zitten in de conflictscheiding van hun ouders. Veertien procent heeft helemaal geen contact meer met de uitwonende ouder (Baracs & Vreeburg-Van der Laan, 2014).

Volgens het Nederlands Jeugdinstituut (z.d.) leidt een conflictscheiding op verschillende leeftijden tot verschillende gevolgen. Zeer jonge kinderen tot zes jaar betrekken de negatieve signalen van de ouders vaak op zichzelf en krijgen niet de gelegenheid om zich in gelijke mate met beide ouders te identificeren. Ze zijn bang om de andere ouder ook te verliezen en geven zichzelf de schuld van de scheiding.

Lagereschoolkinderen in de leeftijd van zes tot twaalf jaar voelen zich onbegrepen en kampen met slechtere schoolprestaties. Zij hebben een verhoogd risico op parentificatie en ontwikkelen coping mechanismen. Hoewel ze de scheiding rationeel kunnen begrijpen, kunnen ze de scheiding

emotioneel niet goed verwerken. Vaak worden ze geconfronteerd met een andere levensstandaard vanwege financiële veranderingen.

Bij pubers en adolescenten in de leeftijd van twaalf tot twintig jaar kan emotionele verwarring ontstaan; zij hebben vaak gevoelens van boosheid en schaamte, zetten zich af tegen een nieuwe partner van één van de ouders of vergroten de tegenstelling tussen de ouders door partij te kiezen voor een ouder. Ook komt overmatig aanpassen en het rationaliseren van gevoelens voor.

Een conflictscheiding brengt kinderen in een ongemakkelijke positie. Volgens Boszormenyi-Nagy (2020), de grondlegger van de contextuele benadering, is een kind van nature loyaal aan beide ouders. Loyaliteit begint vanaf de geboorte: het kind is zijn ouders preferentiële trouw verschuldigd omdat de ouders – door hem het leven te geven – bij voorrang gerechtigde aanspraak hebben op zijn loyaliteit. Als het kinderen lastig gemaakt wordt om openlijk loyaal te zijn aan één van de ouders, komt het kind in een situatie van gespleten loyaliteit. Het kind wordt gedwongen te kiezen en wordt een pion in de strijd van de ouders (Boszormenyi-Nagy & Krasner, 2020).

Die loyaliteit maakt dat hulpverleners moeite hebben met het creëren van een veilige setting want het kind accepteert het wantrouwen of de defensieve houding van de ouder. Hulpverleners voelen zich daardoor handelingsverlegen in de aanpak van conflictscheidingen (Van Lawick & Visser, 2015).

Er is al veel onderzoek gedaan naar conflictscheidingen en de rol/houding van ouders daarin (Cohen & Levite, 2011; Lommers, 2013; Visser et al., 2017). Ook is onderzoek gedaan naar de psychopathologische effecten van conflictscheidingen op kinderen (Lommers, 2013; Warmuth et al., 2020). Er is echter nog weinig onderzoek verricht specifiek naar loyaliteitssignalen van jonge kinderen bij een conflictscheiding (Leibig & Green, 1999).

Dit onderzoek richt zich op kinderen in de leeftijd van 9 tot 13 jaar omdat de vroege adolescentie een belangrijke fase vormt in de cognitieve, sociaal-emotionele en seksuele ontwikkeling (Mönks, 2015). Voor een gezonde identiteitsontwikkeling heeft het kind ruimte en steun van zijn ouders nodig zonder dat er sprake is van een loyaliteitsconflict (De Bil & De Bil, 2017). Juist de loyaliteit naar de ouders staat onder druk bij een conflictscheiding (Grijmans, 2018).

PROBLEEMSTELLING

Jeugdhulpverleners voelen zich handelingsverlegen in het omgaan met signalen van loyaliteitsconflicten bij kinderen van 9-13 jaar die een conflictscheiding van hun ouders doormaken. Meer inzicht in deze loyaliteitssignalen is noodzakelijk om de hulp en begeleiding aan deze kinderen en hun ouders te verrijken en een gezonde ontwikkeling van de kinderen te bevorderen.

DOELSTELLING VAN HET ONDERZOEK

Inzicht verwerven in hoe kinderen van 9-13 jaar de conflictscheiding van hun ouders ervaren en omgaan met de loyaliteitsconflicten waarmee zij geconfronteerd worden om met de verkregen inzichten te komen tot tijdige signalering van loyaliteitsproblemen.

VRAAGSTELLING

Hoe is gespleten loyaliteit, zoals verwoord in de contextuele theorie, te herkennen in de verhalen van jongvolwassenen van 16-25 jaar die een conflictscheiding van hun ouders hebben meegemaakt toen ze 9-13 jaar waren?

DEELVRAGEN

Om de hoofdvraag te kunnen beantwoorden, is een viertal deelvragen opgesteld.

Deelvraag 1: Wat is bekend over loyaliteit gezien vanuit het contextuele perspectief?

Deelvraag 2: Wat is bekend over het effect van conflictscheidingen op kinderen?

Deelvraag 3: Hoe verschijnt de problematiek van gespleten loyaliteit in de verhalen van jongvolwassenen van 16-25 jaar die een conflictscheiding van hun ouders hebben meegemaakt toen ze 9-13 jaar waren?

Deelvraag 4: Wat zijn de bevindingen van experts met betrekking tot het omgaan met loyaliteitsconflicten bij kinderen van 9-13 jaar die een conflictscheiding van hun ouders meemaken?

1. LOYALITEIT

1.1 Inleiding

Voor de onderbouwing van dit kwalitatieve onderzoek is literatuurstudie verricht om de hoofdvraag en deelvragen deels vanuit de theorie te beantwoorden. In dit hoofdstuk staat de eerste deelvraag centraal: Wat is bekend over loyaliteit gezien vanuit het contextuele perspectief?

In de eerste paragraaf wordt uitgelegd wat relationele ethiek is. In de tweede paragraaf wordt de betekenis van het contextuele begrip loyaliteit uitgelegd. Aansluitend worden in de derde paragraaf pathogene vormen van loyaliteit beschreven. Voorts wordt in de vierde paragraaf besproken wat de gevolgen zijn van gespleten loyaliteit bij kinderen. In de laatste paragraaf tenslotte wordt de eerste deelvraag beantwoord.

1.2 Relationele ethiek

In de contextuele theorie ligt de nadruk op de relationele ethiek. Relationele ethiek gaat over rechtvaardigheid van relaties tussen mensen en beoogt (herstel van) rechtvaardige wederzijdse zorg in gezins- en familierelaties. Van rechtvaardigheid is sprake als in relaties een faire balans van geven en ontvangen bestaat. De balans van geven en ontvangen is altijd in beweging (Boszormenyi-Nagy & Krasner, 2020). Deze theorie geeft aan: hoe kwetsbaarder iemand is, hoe meer recht op zorg hij heeft.

Volgens het axioma van de contextuele theorie hebben mensen elkaar nodig om te bestaan en hebben zij een intrinsiek besef van rechtvaardigheid en zorg voor elkaar (Boszormenyi-Nagy, 2009). Enerzijds heeft iemand recht om zorg te ontvangen, anderzijds verantwoordelijkheid om zorg te geven. Mensen ervaren relaties waarin verplichtingen en gerechtigde aanspraak in evenwicht zijn als rechtvaardig en betrouwbaar. Rechtvaardigheid motiveert mensen tot recht doen aan anderen en zichzelf (Dillen, 2004). Door zorg te bieden aan de ander, ontvang je erkenning: geven is tegelijkertijd ontvangen (Boszormenyi-Nagy, 2009). Rechtvaardigheid is dialectisch van aard. Dat wil zeggen dat er een balans bestaat tussen eigenbelang en het belang van de ander (Boszormenyi-Nagy, 2009).

1.3 Loyaliteiten

Nauw verbonden met begrippen als rechtvaardigheid en balans van geven en ontvangen, is het belangrijke contextuele begrip loyaliteit (Onderwaater, 2018). Het heeft een specifieke connotatie; loyaliteit wordt omschreven als “preferentiële trouw aan mensen met wie men een relatie heeft en die op voorrang gerechtigde aanspraak hebben bij het aangaan van een ‘band’” (Boszormenyi-Nagy & Krasner, 2020, p. 477).

Boszormenyi-Nagy (2009, p. 30) omschrijft wederzijds geven en ontvangen waardoor gerechtigde aanspraak (verdienste) wordt opgebouwd als volgt: “Het loyaal behoren bij een familie is synoniem met de behoeften en rechten van de familieleden om te geven en te ontvangen.”

De begrippen 'verdienste' en 'verschuldigd zijn' liggen aan de basis van het begrip loyaliteit. Wie veel voor een ander doet en daarmee verdienste opbouwt heeft als eerste recht op loyaliteit van degene aan wie hij gegeven heeft (Van der Meiden, 2020).

Mensen zijn met elkaar verbonden op basis van loyaliteit. Loyaliteit is geen gevoel maar een relationeel-ethisch begrip: het is een existentieel feit en laat zien waar onze prioriteiten liggen in relaties (Hargrave & Pfitzer, 2005). Loyaliteit is trouw aan mensen die iets voor je betekenen (Onderwaater, 2018). Loyaliteit verbindt mensen over generaties heen, zowel met wie voor ons is gekomen als met wie na ons komt (Hendrickx et al., 2022).

Loyaliteit is een triadisch begrip waarmee bedoeld wordt dat iemand een voorkeurskeuze maakt tussen twee personen. Inherent aan de triadische dynamiek van loyaliteit zijn loyaliteitsconflicten (Boszormenyi-Nagy, 2009). Loyaliteitsconflicten spelen zich af op het snijpunt van verticale en horizontale loyaliteit. Voorrang geven aan een bepaalde loyaliteitsband impliceert geen keuze maken voor een andere loyaliteitsband.

In de contextuele theorie worden twee vormen van loyaliteit onderscheiden: verticale of existentiële loyaliteit en horizontale of verworven loyaliteit. Deze twee vormen van loyaliteit worden in de volgende paragrafen toegelicht.

1.3.1 Verticale loyaliteit

Verticale loyaliteit, ook wel existentiële loyaliteit of zijnsloyaliteit genoemd is een onverbrekelijke band die ontstaat omdat kinderen hun leven te danken hebben aan hun ouders (Heyndrickx et al., 2022). Het is de krachtigste vorm van loyaliteit; het is een gegeven. Het verticale aspect wijst op de loyaliteit tussen opeenvolgende generaties (Onderwaater, 2018). Existentiële loyaliteit begint bij de geboorte: het kind is zijn ouders preferentiële trouw verschuldigd aan omdat zij hem het leven hebben gegeven. Zijn ouders hebben daarmee als eerste recht op zijn loyaliteit (Dillen, 2004).

Door het bijdragen aan het welzijn van het kind neemt de ouder verantwoordelijkheid voor de toekomst en verwerft hiermee gerechtigde aanspraak op zorg en erkenning. Dit intergenerationele aspect is een belangrijk kenmerk van de contextuele theorie (Boszormenyi-Nagy & Krasner, 2020). Tevens voldoet de ouder hiermee zijn schuld aan de vorige generatie; opa en oma hebben immers voor hem gezorgd.

Bij verticale loyaliteit is de balans van geven en ontvangen blijvend asymmetrisch van aard. Het kind is vanwege zijn afhankelijkheid ethisch gerechtigd om meer te ontvangen dan te geven. De ouder die daarin voorziet verdient erkenning (Boszormenyi-Nagy, 2009).

Boszormenyi-Nagy (2009, p. 28) zegt hierover: "Uiteindelijk zijn het recht van het kind om te geven en de verplichtingen die voortkomen uit het verschuldigd zijn aan de ouders factoren, die de loyaliteit van het kind met de ouders bepalen."

1.3.2 Horizontale loyaliteit

Horizontale loyaliteit is symmetrisch van aard wat inhoudt dat alle personen evenveel verantwoordelijkheid dragen voor betrouwbare relaties door een symmetrische balans van geven en ontvangen te realiseren (Dillen, 2004; Van der Meiden, 2020). Door de zorg en liefde die het kind van zijn ouders ontvangt, leert het dat de wereld betrouwbaar is. Hierdoor ontstaat horizontale of verworven loyaliteit in existentiële relaties (Van der Meiden, 2020).

Tevens ontwikkelt het kind horizontale loyaliteit in niet-existentiële, gekozen relaties op grond van verdienste. Deze loyaliteit kan eindigen als de relatie ophoudt wederkerig te zijn (Boszormenyi-Nagy, 2009).

1.4 Pathogene vormen van loyaliteit

1.4.1 Onzichtbare loyaliteit

Onzichtbare of indirecte loyaliteit is een vorm van loyaliteit die kan ontstaan als het (volwassen) kind zich niet bewust is van zijn loyaliteit aan zijn ouders. Het niet openlijk loyaal kunnen zijn aan ouders of juist het overloyaal zijn aan hen, brengt onvrijheid met zich mee (Onderwaater, 2018). De loyaliteit gaat ondergronds en is onzichtbaar geworden. Op onbewust niveau werkt de loyaliteit negatief door in andere relaties, vaak in de partnerrelatie of in de relatie met de eigen kinderen. Door de rekening niet te presenteren aan de ouders maar aan anderen kan iemand (onzichtbaar) loyaal blijven aan zijn ouders (Onderwaater, 2018).

1.4.2 Afgedwongen loyaliteit

Op kinderen wordt een intrinsiek appèl gedaan om loyaal te zijn aan hun ouders. Kinderen zullen aan dit verzoek willen voldoen door het hun ouders naar de zin te maken. Afgedwongen loyaliteit ontstaat als een ouder een te groot beroep doet op het kind om loyaal te zijn. Het kind wordt overvraagd: er is geen sprake meer van passend geven, de balans is verstoord (Onderwaater, 2018; Van der Meiden, 2020).

1.4.3 Gespleten loyaliteit

Eén van de meest ontwrichtende vormen van pathogene loyaliteit is de gespleten loyaliteit (Van der Meiden, 2020). Gespleten loyaliteit ontstaat als het kind gedwongen wordt te kiezen vóór de ene ouder en daarmee tegen de andere ouder, zoals wel voorkomt bij een conflictscheiding. Deze situatie brengt kinderen in een onmogelijke positie: kiezen voor de ene ouder voelt als verraad aan de andere ouder. De loyaliteit van het kind wordt gespleten; van het kind wordt verwacht dat het iets doet dat onmogelijk is (Boszormenyi-Nagy, 2009).

Niet de scheiding op zich maar het onderlinge wantrouwen tussen de ouders waarin het kind betrokken wordt, plaatst kinderen in gespleten loyaliteit. Het kind zal, desnoods ten koste van zichzelf, verbindend proberen te zijn (Michielsen 2012).

1.5 Gevolgen van gespleten loyaliteit op kinderen

Als een kind gedwongen wordt te kiezen vóór de ene ouder en daarmee tegen de andere ouder, ervaart het sterke gevoelens van onrechtvaardigheid. Relationeel-ethisch gezien kunnen kinderen immers niet kiezen tussen hun ouders. Dat is inherent aan de onverbreekelijke band tussen ouders en kind (Onderwaater, 2018). Het kind raakt destructief geparentificeerd: het krijgt een te zware verantwoordelijkheid toebedeeld die niet passend is bij zijn leeftijd maar welke taak het kind vervult uit loyaliteit aan zijn ouders. Er wordt van het kind verwacht dat het zijn ouders de zorg geeft die zijn ouders van hun eigen ouders niet hebben gekregen. Een destructief geparentificeerd kind geeft te veel. De balans van geven en ontvangen is verstoord. Het proces van individutie van het kind, dat wil zeggen het proces van zelfrealisatie, van worden wie het kind in wezen is, stagneert (Onderwaater, 2018; Van der Meiden, 2020).

Ook als het kind loyaal blijft aan beide ouders in een situatie van hevige ouderlijke conflicten, dus als het kind tussen ouders in staat, is er sprake van relationeel-ethisch onrecht dat kan resulteren in gespleten loyaliteit. Het kind kan niet meer passend geven en ervaart niet dat het ertoe doet. Door gemiste zorg raakt het kind destructief gerechtigd en is de balans van geven en ontvangen verstoord. In het kind wordt het destructief recht zichtbaar in psychologische schade zoals een laag zelfbeeld en weinig zelfvertrouwen. De context wordt onbetrouwbaar voor het kind (Heyndrickx et al., 2022). Leven in een onbetrouwbare context, schaadt het proces van zelfafbakening en zelfvalidatie. Zelfafbakening is het proces waarbij iemand - in verbondenheid met een ander - een goede balans vindt tussen zelfzorg en zorg voor de ander. Zelfvalidatie is het vermogen om erkenning te kunnen ontvangen: het ethisch besef van eigenwaarde (Hargrave & Pfitzer, 2005). Een alternatief kan zijn om beide ouders af te wijzen maar ook dan is sprake van relationeel-ethisch onrecht en ook dat leidt tot psychologische schade. Gevangen zitten tussen twee ruziënde ouders leidt altijd tot psychologische schade (Amato & Afifi, 2006). Deze schade kan zich uiten in de vorm van automutilatie, gedragsproblemen, concentratiestoornissen, depressie, suïcide (Michielsen et al., 2005).

1.6 Conclusie

Vanwege de existentiële relatie tussen ouder en kind blijft een kind loyaal aan zijn ouders. Loyaliteit is een zijnsgegeven. Voor kinderen in een conflictscheiding is loyaal blijven gecompliceerd; door de ouderlijke strijd mist het kind gepaste zorg en ligt gespleten loyaliteit op de loer. Als het kind gedwongen wordt te kiezen aan welke ouder hij openlijk loyaal is, komt het in psychische nood. Het kind leert dat de wereld onbetrouwbaar is. De balans van geven en ontvangen is verstoord, het verwerven van constructief recht wordt belemmerd en zijn ontwikkeling wordt geschaad (Boszormenyi-Nagy, 2009). Deze schade kan zich uiten in de vorm van automutilatie, gedragsproblemen, concentratiestoornissen, depressie, suïcide (Michielsen et al., 2005).

2. CONFLICTSCHEIDING

2.1 Inleiding

Zoals beschreven in het voorgaande hoofdstuk, hebben jaarlijks circa 16.000 kinderen last van de scheiding van hun ouders en ervaren ongeveer 3500 kinderen de scheiding van hun ouders als conflictueus. In dit hoofdstuk staat de tweede deelvraag centraal: Wat is uit de literatuur bekend over het effect van conflictscheidingen op kinderen?

In de eerste paragraaf wordt de term conflictscheiding gedefinieerd. Vervolgens worden de ontwikkelingsopdrachten van kinderen van 9-13 jaar beschreven. Aansluitend wordt gekeken naar de mogelijke gevolgen van conflictscheidingen op (de ontwikkeling van) kinderen. In de conclusie volgt de beantwoording van de tweede deelvraag.

2.2 Definiëring conflictscheiding

Een scheiding is pijnlijk en gaat meestal gepaard met conflicten. Er wordt gesproken van een conflictscheiding als ouders verstrikt raken in aanhoudende, ernstige conflicten en de belangen van het kind uit het oog verliezen. De onderlinge communicatie en de samenwerking met betrekking tot de kinderen zijn ernstig verstoord (Baracs & Vreeburg- Van der Laan, 2014; Cottyn 2021; Van der Valk et al., 2020).

In een conflictscheiding demoniseren de ouders elkaar. De aandacht van ouders is vooral gericht op de onderlinge strijd en veel minder op hun kind (Jeugdzorg Nederland, 2022). Aanhoudende conflicten, juridische procedures, dwarsbomen en denigrerend spreken over de andere ouder zijn belastend voor het kind. Voor het kind levert dit verdriet, boosheid en angst op. Juist de ouders die bron van bescherming en troost moeten zijn, zijn de bron van ontregeling. Het kind wil zich uiten maar kan niet bij de ouders terecht, bang dat zijn uiting de strijd doet oplaaien. Het kind raakt beschadigd en wordt bedreigd in zijn ontwikkeling (Van der Valk et al., 2020; Van Lawick, 2012).

2.3 Ontwikkelingstaken van kinderen van 9-13 jaar

In de adolescentieperiode staan identiteitsontwikkeling en losmaking van de ouders centraal. Het kind ontdekt wie het is, wat het kan en wat zijn plaats is in de maatschappij (Erikson, 1970). De adolescentieperiode is de overgangperiode van de kindertijd naar volwassenwording. De periode van 9-13 jaar is de vroege adolescentieperiode. In deze periode vinden belangrijke biologische, sociale en cognitieve veranderingen plaats welke gepaard gaan met onzekerheid, twijfel en spanningen. Steun, bevestiging en bescherming vanuit de sociale omgeving is voor adolescenten onontbeerlijk om tot positieve identiteitsvorming te komen (De Bil & De Bil, 2017). Grenzen van de autoriteit van ouders worden door adolescenten regelmatig ter discussie gesteld om meer zeggenschap over hun eigen leven te krijgen. De relatie met ouders krijgt hierdoor een nieuwe vorm, gericht op gelijkwaardigheid en wederkerigheid (Mönks, 2015).

Goede identiteitsvorming heeft een positieve weerslag op rollen als partner, ouder, collega etc. Andersom geldt ook; haperende identiteitsvorming beïnvloedt de rolinvulling als partner, ouder en collega negatief en zorgt voor rolverwarring waardoor taken, behorende bij die rollen, minder goed vervuld worden (Mönks, 2015).

Mönks (2015) noemt de adolescentie een kristallisatiepunt waar vroegere ontwikkelingslijnen samenkomen en de kiem wordt gelegd voor latere ontwikkelingen.

2.4 Gevolgen van conflictscheidingen op (de ontwikkeling van) kinderen

Een conflictscheiding is een scheiding waarbij het belang van het kind ondergesneeuwd raakt door de aanhoudende conflicten van de ouders (Berben, 2020). Kinderen in een scheiding ervaren tweemaal zoveel problemen als kinderen uit intacte gezinnen (Nederlands Jeugdinstituut, 2015).

Uit onderzoek blijkt dat strijd tussen ouders de geestelijke gezondheid van kinderen kan aantasten (Duijvestijn & Noordink, 2013; O'Hara et. al, 2019). Het gevolg van de ouderlijke strijd is dat de voorspelbare, veilige omgeving waarin kinderen bij voorkeur opgroeien, onder druk staat (Verhoeven, Deković, Bodden & van Baar, 2017). Kinderen in een conflictscheiding ervaren een hoge mate van stress en voelen zich gevangen tussen de ouders. Vanwege het psychische geweld dat gepaard gaat met conflictscheidingen, worden conflictueuze scheidingen bestempeld als kindermishandeling (Baracs & Vreeburg-Van der Laan, 2014; Van Lawick,, 2012).

Volgens Groenhijsen (2014) is het meest basale belang van het kind, het recht om zich te ontwikkelen. Stress vormt een ontwikkelingsbedreiging. Door stress verandert de architectuur van de hersenen. Er ontstaan meer verbindingen in de gebieden die te maken hebben met angst terwijl de gebieden die te maken hebben met redeneren en controle worden geremd. Door de lagere stressdrempel zal het kind sneller reageren bij stress, ook bij geringe stress.

Het gevoel gevangen te zitten in de conflicten van ouders resulteert in angst, minder gelukkig zijn, een lager zelfbeeld, gedragsproblemen en kwalitatief minder goede relaties met ouders (Amato & Afifi, 2006). In de Richtlijnen jeugdhulp en jeugdbescherming (2021) wordt gesproken over depressie, hechtingsproblematiek, achterblijven op school, loyaliteitsproblemen en parentificatie.

Volgens Spruijt en Kormos (2014) komen de gevolgen van een conflictscheiding op korte termijn tot uiting in externaliserend gedrag, internaliserend gedrag, relationele problemen, een zwakkere band met de ouders, concentratieproblemen en lagere schoolprestaties. Op langere termijn ontstaan problematische gehechtheid (vooral bij jonge kinderen), loyaliteitsproblemen, parentificatie en cognitieve, fysieke en psychische problemen ten gevolge van stress en contactbreuk.

2.4.1 Effecten van gespleten loyaliteit op kinderen

Een kind is existentieel verbonden met zijn ouders, grootouders en voorgaande generaties. Elke generatie geeft het erfgoed van ongeschreven wetten, verdiensten en lasten door aan de volgende generatie. Dit erfgoed en de gezamenlijke wortels scheppen een onverbreekelijke band. Deze vertrouwensband vormt de basis voor de ontwikkeling van het kind (Van den Eerenbeemt, 2019).

Vanwege deze band is een kind loyaal aan beide ouders. Een kind gedijt goed als het een hechte band heeft met de ouders en er weinig conflicten zijn (Groenhuijsen, 2014). Bij een conflictscheiding echter, loopt het kind het risico dat zijn loyaliteit aan vader door moeder veroordeeld wordt en vice versa. Als de kloof tussen ouders dermate groot is, dat een ouder het kind verbiedt om nog loyaal te zijn aan de andere ouder, kan de loyaliteit alleen nog maar onzichtbaar bestaan. Immers, het kind ziet geen kwaad in de andere ouder en wil loyaal zijn. Tevens wil het kind het vertrouwen van de verbiedende ouder niet verliezen. Een onmogelijke situatie die het kind verscheurt. Het kind wordt gedwongen te kiezen en verkeert in een situatie van gespleten loyaliteit (Van den Eerenbeemt, 2019).

Zoals in paragraaf 1.4 beschreven, heeft gespleten loyaliteit ernstige gevolgen voor de ontwikkeling van het kind en het gedrag in zijn latere leven.

2.5 Conclusie

De adolescentie is een periode die gepaard gaat met belangrijke biologische, cognitieve en sociale ontwikkelingen. Identiteitsontwikkeling en losmaking van de ouders staan centraal in deze periode (Erikson, 1970). Ouders kunnen voor kinderen het verschil maken door hierin steunend en beschermend aanwezig te zijn (Groenhuijsen, 2014). Stress vormt een ontwikkelingsbedreiging.

Bij een conflictscheiding mist het kind de ondersteunende aanwezigheid van de ouders. Rivaliserende ouders worden in beslag genomen door hun onderlinge strijd waardoor het belang van het kind buiten beeld raakt (Cottyn, 2021). De ouders strijden, de kinderen lijden. Door het gedrag van de ouders is er een reëel risico dat de kinderen destructief recht opbouwen en er naar de volgende generatie een roulerende rekening van maken (Van der Meiden, 2020).

Kinderen zijn loyaal aan beide ouders. Als een kind vanwege de ouderlijke strijd in een loyaliteitsconflict raakt, leidt dit in ernstige gevallen tot gespleten loyaliteit waarbij het kind gedwongen wordt om te kiezen voor één van beide ouders en tegen de andere ouder (Dillen, 2004). Een kind in de knel is wanhopig. Het internaliseert problemen met angst, depressie en laag zelfvertrouwen als gevolg. Of het externaliseert problemen wat kan leiden tot agressie, drinken, blowen en delinquentie. De kans op ontwikkelingsschade vanwege een conflictscheiding is groot; deze schade kan het toekomstperspectief van het kind negatief beïnvloeden.

3. ONDERZOEKSMETHODEN

3.1 Inleiding

Dit kwalitatief descriptief onderzoek beschrijft de ervaringen van jongvolwassenen van 16-25 jaar die als kind van 9-13 jaar de conflictscheiding van hun ouders hebben meegemaakt. In kwalitatief onderzoek ligt de nadruk op ervaringen en opvattingen van betrokkenen (Boeije, 2016).

Om de hoofdvraag te beantwoorden, zijn vier deelvragen opgesteld en zijn verschillende methoden van onderzoek gebruikt. Naast literatuuronderzoek zijn diepte-interviews, een expertinterview en een focusgroepgesprek gehouden.

Beschreven wordt welke onderzoeksmethoden per deelvraag zijn gebruikt en hoe de dataverzameling en data-analyse zijn uitgevoerd. Tevens wordt beschreven hoe de validiteit en betrouwbaarheid zijn gewaarborgd en hoe respondenten en experts gevonden zijn. Het onderzoek heeft plaatsgevonden in de periode van september 2022 tot mei 2023.

3.2 Onderzoeksmethode en dataverzameling deelvraag 1 en deelvraag 2

Deelvraag 1: Wat is bekend over loyaliteit gezien vanuit het contextuele perspectief?

Deelvraag 2: Wat is bekend over het effect van conflictscheidingen op kinderen?

De eerste twee deelvragen zijn beantwoord met behulp van literatuuronderzoek om te achterhalen wat uit eerder onderzoek al bekend is over gespleten loyaliteit en over conflictscheidingen.

Literatuuronderzoek heeft het theoretisch kader van het onderzoek gevormd (Boeije, 2016). Voor de eerste deelvraag is specifiek gezocht naar primaire contextuele literatuur om dicht bij de bron te blijven en een beeld te krijgen van relevante contextuele begrippen.

Er zijn diverse Nederlandstalige en Engelstalige wetenschappelijke artikelen geraadpleegd uit verschillende databanken, zoals: Google Scholar, HBO Kennisbank, Springer Nature Journals en de bibliotheek van de Christelijke Hogeschool Ede.

Gebruikte zoektermen zijn: conflictscheiding, complexe scheiding, vechtscheiding, loyaliteit, gespleten loyaliteit, loyaliteitsconflict, parentificatie, emotieregulatie, ((high) conflict) divorce, parental conflict, loyalty (conflict), split loyalty, parentification, adolescent, emotion regulation.

Er is gebruikgemaakt van de systematische methode en de sneeuwbalmethode. Bij de systematische methode wordt door het opgeven van enkele trefwoorden in verschillende databanken gezocht naar relevante publicaties. Bij de sneeuwbalmethode wordt aan de hand van literatuurverwijzingen in een publicatie verder gezocht naar andere relevante publicaties (Jansen & Jansen, 2020).

3.3 Onderzoeksmethode en dataverzameling deelvraag 3

Deelvraag 3: Hoe verschijnt de problematiek van gespleten loyaliteit in de verhalen van jongvolwassenen van 16-25 jaar die een conflictscheiding van hun ouders hebben meegemaakt toen ze 9-13 jaar waren?

Gezien de aard en de gevoeligheid van het onderwerp (gespleten loyaliteit) is de derde deelvraag beantwoord door het afnemen van retrospectieve diepte-interviews bij de respondenten. Een diepte-interview kenmerkt zich doordat een bepaald onderwerp nauwkeurig en langdurig uitgediept wordt. Vaak komen persoonlijke en emotionele aspecten aan bod (Baarda, et al., 2021). De topiclijst die is opgesteld aan de hand van de uitkomsten van het literatuuronderzoek diende hierbij als leidraad (Boeije, 2016). Deze topiclijst is als bijlage één bijgevoegd. Er zijn retrospectieve vragen gesteld over de leeftijdsperiode 9-13 jaar (Baarda et al., 2021). Om te voorkomen dat de jongvolwassenen het beantwoorden van vragen over de pijnlijke gezinssituatie ervaren als schending van de familiale loyaliteitsverbondenheden en in een deloyale positie gebracht worden, is in respectvolle bewoordingen over de ouders gesproken (Boszormenyi-Nagy, 2009). Daar de scheidingsperiode in het verleden ligt, is vooraf in de informatiebrief gevraagd om tijdens het interview een foto uit de scheidingsperiode bij de hand te houden om (herinneringen aan) deze periode bewust op te roepen (Baarda et al., 2021). De informatiebrief is als bijlage zeven toegevoegd.

Voor dit onderzoek zijn twaalf jongvolwassenen in de leeftijd van 16-25 geïnterviewd. De onderzoeker heeft een oproep geplaatst op Instagram waarop twee respondenten hebben gereageerd. Via de sneeuwbalmethode, waarbij aan respondenten gevraagd wordt om potentiële andere respondenten aan te melden (Baarda et al., 2021) hebben zich nog twee respondenten aangemeld. Via een persoonlijk contact is de onderzoeker in contact gekomen met een vijfde respondent die vervolgens een zesde respondent heeft aangemeld. Twee andere respondenten hebben zich aangemeld via een familielid van de onderzoeker. Een tweede oproep via Instagram heeft vervolgens nog vier respondenten opgeleverd.

Voor dit onderzoek gelden de volgende inclusiecriteria:

- leeftijd respondenten 16-25 jaar
- ouders zijn gescheiden toen respondenten 9-13 jaar waren
- er is sprake van een conflictscheiding
- ouders wonen niet meer bij elkaar

In dit onderzoek hebben alle respondenten een westerse achtergrond en op één respondent na wonen alle respondenten in de provincie Utrecht. Van de twaalf respondenten in dit onderzoek zijn er twee man en tien vrouw. Acht respondenten zijn hoogopgeleid (hbo en wo); van de overige respondenten zijn er twee mbo opgeleid, één heeft praktijkonderwijs gevolgd en één respondent zit op de middelbare school (havo).

Er is gekozen voor jongvolwassenen van 16-25 jaar omdat kinderen van 9-13 jaar moeilijk te vinden zijn en omdat vanuit loyaliteitsoogpunt bij jonge kinderen een groter risico bestaat op sociaalwenselijke antwoorden, gezien hun afhankelijke positie.

Hoewel loyaliteit en gevoeligheid van het onderwerp bij beide leeftijdsgroepen een rol speelt, speelt afhankelijkheid bij de 16-25 jarigen een minder pregnante rol; slechts twee respondenten wonen nog thuis. Respondenten van 16-25 jaar kunnen zelf beslissen of zij meewerken aan dit onderzoek. In vergelijking met oudere volwassen kinderen heeft er mogelijk minder vertekening plaatsgevonden door factoren als tijd en levensgebeurtenissen. Omdat de scheiding voor hen relatief kort geleden heeft plaatsgevonden, kunnen zij de emoties van de scheiding mogelijk relatief makkelijk oproepen.

Baarda en Van der Hulst (2012) noemen als mogelijk probleem van retrospectieve interviews het weglateffect wat inhoudt dat huidige opvattingen en gevoelens geprojecteerd worden op ervaringen uit het verleden wat een kleuring van de interviews kan geven. Tollefson et al. (2016) erkennen dat probleem maar noemen dat het niet negatief hoeft te zijn. Belangrijk is dat respondenten tijd en ruimte krijgen om uitgebreid en gedetailleerd te vertellen over het verleden; al pratend kunnen respondenten bij vergeten gewaande herinneringen komen.

De interviews hebben 40-60 minuten geduurd en zijn afgenomen tussen 15 januari en 13 februari 2023, waarvan zeven fysiek. Vanwege afstand en agenda's zijn vijf interviews via MS-Teams afgenomen. De respondenten vormen een heterogene groep qua leeftijd en opleidingsniveau. De jongste twee respondenten (16 en 18 jaar) wonen bij hun moeder, de overige respondenten wonen zelfstandig.

Hun kenmerken zijn vermeld in tabel 1. De transcripten van de interviews zijn opgenomen in het bronnenboek en de interviewleidraad is als bijlage één toegevoegd.

Respondent	Geslacht M/V	Leeftijd	Opleidingsniveau
A	V	25	wo
B	M	24	wo
C	V	25	mbo
D	V	22	wo
E	V	20	mbo
F	V	16	havo
G	M	18	praktijkonderwijs
H	V	19	hbo
I	V	20	hbo
J	V	22	hbo
K	V	19	hbo
L	V	22	wo

Tabel 1: respondentkenmerken

Vooraf zijn alle respondenten door middel van een informatiebrief en telefonisch contact geïnformeerd over het onderzoek zodat zij een geïnformeerde keuze hebben kunnen maken. Relevante aspecten betreffende het onderzoek zijn besproken, zoals: vrijwillige deelname, terugtrekken zonder opgave van reden is mogelijk en anonimiteit is gegarandeerd. Alle respondenten hebben een toestemmingsverklaring getekend voor het opnemen van het interview en het verwerken van hun gegevens (Baarda et al., 2021).

De interviews zijn geanalyseerd in een cyclisch proces van open, axiaal en selectief coderen. Eerst is open gecodeerd waarin relevante fragmenten uit de interviews zijn ondergebracht in codes en een codeboom met tekstfragmenten is gevormd. Met behulp van software Atlas.ti is via axiaal coderen de omvang van de gegevens gereduceerd en geordend in hoofd- en subcodes (Boeije, 2016) en vervolgens ondergebracht in categorieën. Door deze ordening is de onderliggende structuur van de data zichtbaar geworden (Baarda et al., 2021). Door tussentijdse peer debriefing met medestudenten, docent en een collega-professional is het codeschema getoetst en zijn codes aangepast en aangescherpt.

In de laatste fase zijn middels selectieve codering de bevindingen geïntegreerd door verbanden te leggen tussen de categorieën die voortgekomen zijn uit het axiaal coderen. Hieruit zijn vier kernlabels geselecteerd (Boeije, 2016).

3.4 Onderzoeksmethode en dataverzameling deelvraag 4

Deelvraag 4: Wat zijn de bevindingen van experts met betrekking tot het omgaan met loyaliteitsconflicten bij kinderen van 9-13 jaar die een conflictscheiding van hun ouders meemaken?

De vierde deelvraag is beantwoord door het houden van een online expertinterview met voormalig kinderombudsman Marc Dullaert en door een online focusgroepgesprek met vier professionals, gespecialiseerd in conflictscheidingen. Zij zijn persoonlijk of per mail uitgenodigd.

Het expertinterview is gehouden op 16 februari 2023. Hierbij is gebruik gemaakt van een interviewleidraad welke als bijlage drie is bijgevoegd.

Het focusgroepgesprek is gehouden op 22 maart 2023. Deze interviewleidraad is als bijlage twee toegevoegd. Voordeel van een groepsinterview is dat professionals elkaar inspireren wat rijke informatie kan opleveren (Baarda et al., 2021; Boeije, 2016). Mogelijke nadelen van sociale wenselijkheid van antwoorden of spreekangst in een groep is ondervangen door duidelijke informatie en een goede kennismaking (Boeije, 2016).

Vanwege de agenda's van de professionals is gekozen voor een online gesprek. Voordeel daarvan is de efficiency. MS-Teams genereert automatisch een transcript wat de zorgvuldigheid bevordert.

De focusgroep is samengesteld uit vier professionals die allen gespecialiseerd zijn in en minimaal tien jaar ervaring hebben met conflictscheidingen, hbo of wo opgeleid zijn en werkzaam zijn bij Curess, MEE, Solid Nederland en Jeugdbescherming Gelderland. Zij hebben respectievelijk de volgende functies: ambulant hulpverlener, clientondersteuner en twee jeugdbeschermers. Twee deskundigen zijn contextueel opgeleid. Het voordeel van een dergelijke homogeen samengestelde groep is volgens Boeije (2016) dat de professionals vergelijkbare kennis en ervaring hebben.

Het expertinterview en het focusgroepgesprek zijn op dezelfde manier geanalyseerd als de respondentinterviews.

3.5 Validiteit

Validiteit gaat over de vraag of onderzocht is wat vooraf beoogd is en of er sprake is van systematische fouten (Boeije, 2016). Volgens Jansen en Jansen (2020) bevorderen triangulatie en peer debriefing de validiteit.

Triangulatie is gerealiseerd door zowel diepte-interviews, een expertinterview als een focusgroepgesprek te houden. Op deze manier is vanuit meerdere invalshoeken data verzameld wat zorgt voor een completer beeld waardoor een betrouwbaardere analyse mogelijk wordt. Interviews hebben betekenis gekregen door deze te transcriberen, te coderen en te toetsen aan de literatuur (Boeije, 2016). Tevens heeft een aantal respondenten gecheckt (member-check) of deze bevindingen de werkelijkheid juist weergeven. Om vertekening te beperken hebben de respondenten tijdens het interview een foto bij zich gehouden uit de periode van de scheiding. Tevens heeft een collega-professional regelmatig meegelezen (peer debriefing) om foutieve interpretatie van de bronnen te voorkomen (Baarda et al., 2021).

Door peer debriefing wordt een hoger niveau van conceptueel denken bereikt en een hogere accuratesse van de analyse omdat onbewuste vooroordelen van de individuele onderzoeker ondervangen worden door het gedeelde analytische kader. Dit verhoogt de validiteit (Boeije, 2016).

3.6 Betrouwbaarheid

Om de betrouwbaarheid te waarborgen is een interviewleidraad gebruikt waardoor alle respondentinterviews op een vergelijkbare manier zijn verlopen. Het dataverzamelingsproces is goed gedocumenteerd zodat het onderzoek gedupliceerd kan worden. Informed consent is gewaarborgd door de respondenten vooraf te informeren over alle relevante aspecten betreffende het onderzoek en door de respondenten te informeren dat hun privacy gegarandeerd is (Baarda et al., 2021). De gebruikte literatuur is te vinden in de literatuurlijst. De interviews zijn opgenomen, getranscribeerd, gecodeerd en geanalyseerd. Door het programma Atlas.ti te gebruiken bij het coderen is navolgbaar hoe de codes en conclusies tot stand gekomen zijn en is het risico op toevallige fouten verminderd. Bij het proces van (her)lezen, (her)coderen en analyseren heeft minimaal één collega-professional meegekeken. Doel van deze zorgvuldige voorbereiding en uitvoering van het onderzoek is om toevallige fouten te minimaliseren en de betrouwbaarheid van het onderzoek te verhogen (Baarda, 2021; Boeije, 2016).

4. RESULTATEN RESPONDENTINTERVIEWS

4.1 Inleiding

Om antwoord te geven op de vraag hoe de problematiek van gespleten loyaliteit verschijnt in de verhalen van jongvolwassenen die als kind van 9-13 jaar een conflictscheiding van hun ouders hebben meegemaakt, zijn de transcripten van de interviews geanalyseerd. De bevindingen uit dit onderzoek zijn geclusterd in vier kernlabels. Elk kernlabel betreft een aspect van een conflictscheiding dat een risicofactor belicht betreffende het ontstaan van gespleten loyaliteit. Per paragraaf wordt een kernlabel besproken. Voor de quotations wordt verwezen naar het separaat bijgevoegde bronnenboek.

4.2 Conflictscheiding als risicofactor voor loyaliteit

Bij een conflictscheiding is het risico op loyaliteitsconflicten reëel (Richtlijnen jeugdhulp en jeugdbescherming, 2021). In deze paragraaf wordt besproken welke aspecten van een conflictscheiding verband houden met loyaliteitsconflicten. Per subparagraaf wordt een aspect besproken.

4.2.1 Van samen naar twee huizen

Voorafgaand aan de scheiding delen ouders en kinderen elkaars leven en huis. De scheiding doorbreekt deze situatie waardoor een nieuwe dynamiek ontstaat. Vijf respondenten rapporteren dat de scheiding voor hen volstrekt onverwachts is gekomen.

“Het was duidelijk dat er ruzie was, maar als kind verwacht je niet echt dat je ouders ineens uit elkaar gaan eigenlijk.” (9:3)

De helft van de respondenten is vanwege de scheiding verhuisd, soms meerdere keren.

“Het was echt, ik werd wakker gemaakt ’s ochtends en toen was het: wakker worden, we gaan verhuizen!” (1:109)

Vier respondenten wijzen hun vader aan als oorzaak van de ruzies, twee respondenten benoemen hun moeder als zodanig. Deze zes respondenten hebben het contact met hun vader, respectievelijk moeder verbroken. Een andere respondent heeft afwisselend contactbreuken met vader en moeder gehad (15:18).

4.2.2 Contact met broers en zussen

De helft van de respondenten beschouwt de steun van broers en zussen als waardevol. Samen in hetzelfde schuitje versterkt de onderlinge band. In zeven gevallen is de onderlinge band door de scheiding versterkt.

“Hij is echt heel sterk geworden ... ik denk door de scheiding echt wel sterker geworden.” (2:28)

Ook worden opa's en oma's door zes respondenten als steunfiguren genoemd (11:10). Drie respondenten noemen respectievelijk een moeder van een vriendin, twee vriendinnen en een paard als steunbron (7:57).

4.2.3 Nieuwe relatie van één van de ouders

In acht gevallen is sprake van een nieuwe relatie van één van de ouders. Zowel de andere ouder als de betreffende respondenten ervaren de bemoeienis van de nieuwe relatie als verstorend. Al noemt één respondent de nieuwe vriendin van vader als iemand door wie ze zich gezien voelt. (15:47)

“Ik ben van mening: jij kiest voor haar, je krijgt ons er gratis bij, dus ja, we zijn wel een package deal.” (1:27)

“Mijn moeder kreeg een relatie mijn vader had het best wel gemunt op die nieuwe man dus toen waren er weer botsingen.” (16:18)

4.2.4 Hoe kijken kinderen aan tegen het feit van de scheiding

Vijf respondenten ervaren de scheiding als positief omdat daardoor de dagelijkse ruzies voorbij zijn en de rust in huis terugkeert.

“Soms is scheiden gewoon wel beter dus ik was heel blij dat de dagelijkse ruzies voorbij waren.” (4:76)

Voor één respondent is een negatieve bijkomstigheid het verplichte wekelijkse bezoek aan haar vader (13:11). Een andere respondent ervaart reizen tussen ouders, slepen met spullen en het feit dat ze bij vader geen vrienden heeft omdat haar sociale omgeving bij moeder is, als vervelend (11:30).

4.2.5 Emotionele beschikbaarheid ouders

Uit alle interviews blijkt de verminderde beschikbaarheid van één of beide ouders. In twee gevallen betreft het moeder, in zes gevallen vader. Vier respondenten noemen beide ouders. Respondent elf heeft het vertrouwen in haar ouders als stabiele partij verloren (11:41).

“Ik weet oprecht niet wat een goede vader zou moeten inhouden.” (4:37)

“Mijn vader was meestal in zijn kamer boven ... voor de rest was hij meestal buiten of aan het drinken.” (5:8)

4.3 Gedrag dat duidt op loyaliteitsconflicten

Alle respondenten rapporteren loyaliteitsconflicten. Loyaliteitsconflicten kunnen zich uiten in gedrag. In deze paragraaf wordt beschreven hoe loyaliteitsconflicten zich hebben gemanifesteerd in het gedrag van de kinderen. De waargenomen signalen zijn ondergebracht in vijf categorieën:

internaliserend gedrag, externaliserend gedrag, zelfdestructief gedrag, schoolproblemen en overige loyaliteitssignalen, welke per subparagraaf besproken worden.

4.3.1 Internaliserend gedrag

Internaliseren is het verinnerlijken van problemen. Problemen vinden van binnen een plek in de vorm van bijvoorbeeld buikpijn, piekeren of andere klachten. Het is alsof iemand de problemen op zichzelf afreageert (De Bil & De Bil, 2017).

Alle respondenten zijn bekend met internaliserend gedrag als uiting van loyaliteitsconflicten. Respondent twee heeft last van concentratieproblemen omdat zijn hoofd vol zit met andere dingen (2:70). Respondent negen heeft moeite met sociale contacten (9:40). Negen respondenten hebben een negatief zelfbeeld overgehouden aan de scheidingsperiode.

“Super negatief ja, echt verschrikkelijk negatief zelfbeeld. Niks positief.” (15:42)

Vrijwel alle respondenten vermijden te praten over hun emoties omdat ze voelen dat er geen ruimte voor is of dat het leidt tot meer ruzie.

“Als ik teleurgesteld ben of ik voel me gekwetst dan kies ik ervoor om het niet uit te spreken ... heeft alleen maar ruzie opgeleverd.” (1:105)

Vijf respondenten geven aan veel geblokt te hebben.

“Ik kan het ook niet voor me halen, wat ik eerder zei, ik heb heel veel geblokt, puur uit angst, puur uit verdriet, boosheid.” (3:15)

“Maar ik moet zeggen dat ik het allemaal wel een beetje als losse flarden herinner ... maar niet van de specifieke details.” (16:10)

Voorts hebben vijf respondenten psychosociale hulp gezocht.

“Ik was dus uiteindelijk best wel depressief geworden ... en toen ben ik ook naar een psycholoog gegaan.” (15:39)

Andere genoemde signalen zijn lusteloosheid, gevoelens van eenzaamheid, terugtrekken (2:72; 3:17; 16:28), verlatingsangst (11:40; 13:30), aandacht gemist hebben, wegcijferen, in de steek gelaten voelen, perfectionisme, piekeren (1:145), huilen (1:96), niet gezien zijn (9:36), faalangst (4:52), prestatiedrang (4:11; 9:37), groot verantwoordelijkheidsgevoel (3:34), mensenschuw (3:63), minderwaardigheidsgevoelens (7:66; 9:14), seksueel grensoverschrijdend gedrag tolereren (1:106), depressiviteit (1:69; 15:39) en vroeg volwassen worden (4:53; 11:38).

Eén respondent wil het liefst verdwijnen om de situatie te ontvluchten.

“Ik had ook altijd het gevoel van, ik wil een soort van wegrennen, maar nergens naartoe, want ik wil eigenlijk gewoon verdwijnen.” (15:54)

4.3.2 Externaliserend gedrag

In tegenstelling tot internaliserend gedrag, worden bij externaliserend gedrag de problemen op de buitenwereld afgereageerd, bijvoorbeeld in de vorm van agressief, opstandig of crimineel gedrag (De Bil & De Bil, 2017).

Vijf respondenten melden externaliserend gedrag als uiting van loyaliteitsconflicten. Drie respondenten herkennen zich in boos, opstandig en brutaal gedrag op school (2:45; 4:56). Twee respondenten zijn gediagnosticeerd met ADHD. Verder worden genoemd: de clown uithangen (11:45), gedragsproblemen, op straat hangen en problemen met de politie.

“Ik denk dat ik dan veel minder op straat had lopen hangen ... veel minder problemen met politie ... en op een normale school. Nu zat ik op school met allemaal mensen met ook gedragsproblemen.” (10:50)

4.3.3 Zelfdestructief gedrag

Zelfdestructief gedrag kan beschouwd worden als een schreeuw om aandacht. Bij zelfdestructief gedrag, bijvoorbeeld automutilatie, gaat het niet om het snijden zelf maar om het tijdelijk verminderen van andere pijn (De Bil & De Bil, 2017). Vijf respondenten vertellen over zelfdestructief gedrag. Twee hebben zich gesneden uit onmacht en intense wanhoop.

“Ik voelde me verschrikkelijk wanhopig, dus ik kijk eigenlijk meer terug met een soort van gebroken hart voor mijn jonge ik. Dan denk ik ach arm meissie ...” (15:50)

Daarnaast kampen twee respondenten met suïcidale gedachten. Eén respondent heeft anorexia ontwikkeld (9:39), een andere respondent is veel aangekomen. Beiden relateren dit aan de scheiding.

“Het idee van dood gaf me heel veel rust op dat moment.” (1:77)

“... een beetje zakgeld ...eten was slechts comfort dus ik heb uiteindelijk gewoon dat als troost gezien...toen ik negen was woog ik rond tachtig kilo.” (4:23)

4.3.4 Schoolproblemen

Vier respondenten melden schoolproblemen. Twee respondenten hebben een jaar gedoubleerd (7:16; 15:45) en twee respondenten zijn naar een lager niveau gegaan (3:71; 10:50). Voor twee respondenten is presteren op school een uitlaatklep voor alle spanningen en een mogelijkheid om erkenning te krijgen. (4:52; 9:33)

Eén respondent is erg gepest en van school veranderd (3:70). School is soms een plek om langer te blijven en niet naar huis te hoeven (3:72), soms een plek om zich zorgen te maken over thuis (5:19).

4.3.5 Overige signalen

Zes respondenten melden overige loyaliteitssignalen zoals hartkloppingen, nerveuze vingers, op vingers kauwen (3:17), verhoogde ademhaling en buikpijn (4:22). Vijf respondenten hebben zorgen vanwege financiële problemen door de scheiding (1:68; 4:22). Vier respondenten hebben bemoeienis door Jeugdzorg gehad, waarbij één vader uit het ouderlijk gezag is gezet en één respondent uit huis geplaatst is vanwege de onveilige thuissituatie (7:16).

4.4 Signalen van gespleten loyaliteit

Gespleten loyaliteit is een zeer ernstig loyaliteitsconflict en komt vooral voor bij kinderen van ouders die voortdurend ruzie hebben (Dillen, 2004). Als een ouder verwacht dat het kind de andere ouder als schuldige betitelt, komt het kind in gespleten loyaliteit terecht (Onderwaater, 2018).

De waargenomen signalen zijn geclusterd in vijf categorieën: ouders praten negatief over elkaar, ruzie in bijzijn van de kinderen, parentificatie, tussen ouders in staan en druk om te kiezen, welke per subparagraaf besproken worden.

4.4.1 Ouders praten negatief over elkaar

Zonder uitzondering rapporteren de respondenten de last die zij ervaren als ouders negatief over elkaar praten. Het veroorzaakt gevoelens van radeloosheid en heeft een vergaand, negatief effect op het vertrouwen dat ze hebben in de ouders als stabiele partij (11:41).

“Mama, nee ... want je gaat bijna dood, zeg dingen tegen mij als dochter ... maar ga niet negatief over papa praten want dat wil ik echt niet!” (7:31)

“Ik had toen al wel in die periode van: Stop met elkaar zo de grond in te boren.” (4:36)

4.4.2 Ruzie in bijzijn van de kinderen

Tevens rapporteren alle respondenten dat ze last hebben gehad van de dagelijkse ruzies in hun bijzijn. Het heeft geleid tot angst en radeloosheid.

“Ja, al sinds ik kan herinneren ... maakten ze altijd gewoon ruzie. Het was dat ze, ja, schreeuwen en dan ons die bang waren.” (5:4)

“Toen waren papa en mama zo erg aan het ruziën ... dat ik moest huilen en toen ging ik onder de tafel zitten ... omdat ik gewoon niet meer wist wat ik moest doen.” (7:8)

“Het was een hele erge hatende relatie naar elkaar.” (15:20)

4.4.3 Parentificatie

De dagelijkse ruzies en het negatief praten van ouders over elkaar hebben geleid tot parentificatie. Twee respondenten verwoordden letterlijk de rolverwisseling:

“Ik heb wel eens het gevoel dat de ouder-kindrol verschoven is, ja omgedraaid eigenlijk.” (1:9)

“Bij mijn vader werd ik het moedertje in huis. ... Bij mijn moeder was ik degene ... waarmee ze kon praten. Ook hielp ik met schoonmaken.” (9:12)

De rolverwisseling komt verder tot uiting in rollen die respondenten vervuld hebben, zoals klankbord en luisterend oor (2:20; 4:26; 9:12). Bovendien wordt het overslaan van de pubertijd en het vroeg volwassen worden genoemd (7:48; 11:5).

4.4.4 Tussen ouders in staan

Nagenoeg alle respondenten hebben het gevoel dat ze tussen hun ouders in staan en als partij bij de scheiding betrokken worden. (2:33; 10:34; 16:26)

“Ja, dat was ook omdat ik dus niet een kant wilde kiezen wat ik eigenlijk ook nooit heb gedaan, maar daardoor stond ik er heel erg tussenin.” (15:22).

Verder worden genoemd het zijn van mediator, tussenstuk (4:12), boodschapper (9:9), tussenpersoon.

“Ja, ik had wel het gevoel dat ik voornamelijk de persoon was via wie de communicatie ging.” (16:31)

4.4.5 Druk om te kiezen

Respondenten ervaren veel druk van ouders om een loyaliteitskeuze te maken. Dat willen zij echter niet (2:34; 3:54; 5:34).

“... dat het echt af en toe was, dat mama gewoon geestelijk aan me trok van kom aan mijn kant en dat papa mij vroeg: nee, kom aan mijn kant, kom bij mij wonen.” (7:37)

En toen zei ik, ik wil niet kiezen. Ik wil jullie allebei en toen zeiden ze, ja maar dat gaat nooit meer gebeuren. ... Het was nooit mijn ouders. Het was, altijd óf mama óf papa.” (9:23)

De druk om een loyaliteitskeuze te maken wordt ervaren als een duivels dilemma. Zes respondenten zien echter geen andere uitweg en hebben uit zelfbescherming gebroken met een ouder. Eén respondent heeft afwisselend contactbreuken met beide ouders (15:18).

“Het klinkt heel lullig, maar als iemand in je leven alleen maar gezeur en problemen en zo veroorzaakt, is het soms beter ... als je dat dan niet meer in je leven hebt, zeg maar.” (13:45)

4.5 Toekomstbeeld met barstjes

Uit alle interviews blijkt dat de kinderen met een gevoel van pijn terugkijken op de periode van de scheiding van hun ouders. In drie subparagrafen wordt besproken wat scheidingskinderen nodig hebben, wat ze hadden willen toveren en welk advies ze aan scheidingskinderen van nu geven.

4.5.1 Wat hebben scheidingskinderen nodig?

Vrijwel alle respondenten geven aan dat zij zich niet gezien voelen en dat ze de normaliteit van een gewoon gezinsleven gemist hebben. Ze missen de verbinding met hun ouders.

“Ja, wat had ik nodig gehad? Verbinding en ja, echt wel familiegevoel.” (1:133)

“Ja, je mist gewoon wat anderen wel hebben ... gewoon een normaal gezinsleven.” (7:49)

“Gewoon gezelligheid in huis.” (10:56)

“Ja nou, dat ze geen ruzie zouden maken ... en ook konden denken aan dat er kinderen zijn ... ja dat we gewoon een normale familie konden zijn.” (5:55)

4.5.2 Toverstafje

De vraag wat respondenten willen toveren als ze een toverstafje hebben en alles kunnen wensen wat ze maar willen, levert basale wensen op. Wensen zoals het eerder genoemde normale gezinsleven, een leven zonder ruzie, ouders die oog hebben voor hun kinderen maar ook de wens om geen geldproblemen te hebben.

“Dat ik een positief gezinsleven zou hebben ... samen aan tafel eten ... gewoon elkaar echt, het leuk hebben met elkaar.” (7:60)

“Ik had getoverd dat mijn vader geld had ... dat mijn ouders geen ruzie meer hadden en dat ze gewoon normaal konden communiceren over ons.” (9:43)

“Ik denk dat ik ... toch wel een vrolijk gezin had willen toveren zonder problemen.” (13:44)

4.5.3 Adviezen van scheidingskinderen

Tot slot hebben de respondenten de vraag voorgelegd gekregen welk advies zij als ervaringsdeskundigen willen geven aan scheidingskinderen van nu. Uit de adviezen klinkt een hoge mate van veerkracht.

“Hou je hoofd boven water want het komt allemaal goed.” (3:91)

“Dat ze gewoon ja, niet moeten opgeven... hoewel het heel lastig kan zijn die periode, het wordt uiteindelijk wel gewoon beter, dus, ja.” (5:56)

Advies dat veelvuldig wordt gegeven is het advies om over je emoties te praten. De meeste respondenten erkennen echter dat zij daar zelf destijds de ruimte niet voor gevoeld hebben.

“Uitspreken wat je denkt en voelt, naar je ouders toe... je ouders gaan door een scheiding heen. Maar jij gaat ook door die scheiding heen.” (2:100)

“Ja, praat vooral over je gevoel. Wat voel je? Wat vind je lastig en wat heb je nodig?” (13:46)

“Dat het niet zijn of haar schuld is. Dat het gewoon echt het probleem is van de ouders en dat praten wel een goede oplossing is.” (16:64)

Verder wordt nog als advies gegeven om afleiding te zoeken (10:55) en om actief om hulp te vragen (10:57).

“En leuke dingen doen met je vrienden, afleiding zoeken Ik kan mijzelf zo goed voelen als ik leuke dingen doe ... dan kan ik echt mijn hoofd leegmaken.” (7:59)

4.6 Conclusie

Uit de interviews met scheidingskinderen blijkt dat zij allemaal loyaliteitsconflicten en negatieve gevoelens ervaren tijdens de conflictscheiding. Scheidingskinderen hebben last van de ouderlijke ruzies in hun bijzijn, het negatief praten van ouders over elkaar, tussen ouders in staan en de druk om een loyaliteitskeuze te maken. Ze voelen zich vaak niet gezien en ervaren geen ruimte voor hun emoties. Alle scheidingskinderen internaliseren problemen en herkennen zich in geparentificeerd gedrag. Zelfdestructief gedrag, externaliseren van problemen, schoolproblemen en psychosomatische klachten zijn ook veelvuldig aan de orde.

De respondenten gunnen hun ouders geluk maar een nieuwe relatie kan een verstorende factor zijn. Familieleden, vrienden en dieren fungeren als steunbron. Afleiding helpt, evenals praten over emoties maar met ouders wordt niet of nauwelijks over emoties gepraat.

5. RESULTATEN DESKUNDIGEN

5.1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt antwoord gegeven op de vraag: wat zijn de bevindingen van deskundigen met betrekking tot het omgaan met loyaliteitsconflicten bij kinderen van 9-13 jaar die een conflictscheiding van hun ouders meemaken? Uit het focusgroepgesprek zijn vier kernlabels geformuleerd. Elk kernlabel betreft een aspect dat in verband gebracht kan worden met het ontstaan van gespleten loyaliteit. Per paragraaf wordt een kernlabel besproken.

De bevindingen uit het interview met de Kinderombudsman worden in de laatste paragraaf besproken. Voor de quotations wordt verwezen naar het separaat bijgevoegde bronnenboek.

5.2 Gedrag ouders

Met de focusgroep is eerst gekeken naar het gedrag van ouders dat een risico op gespleten loyaliteit vormt. In onderstaande subparagraaf wordt daar aandacht aan besteed.

5.2.1 Beschikbaarheid ouders

Eén deskundige merkt op dat ouders weinig aandacht voor de kinderen hebben en vooral met zichzelf bezig zijn.

“Nou, als het echt om complexe scheidingen gaat, dan zijn ze totaal niet met de kinderen bezig... Die redt zich wel, hè?” (17:52)

5.3 Signalen van loyaliteitsproblemen

Vervolgens is aan de deskundigen gevraagd welke signalen van loyaliteitsconflicten zij zien. Deze signalen komen overeen met de signalen die in hoofdstuk vier besproken zijn, te weten internaliserend gedrag, externaliserend gedrag, zelfdestructief gedrag, schoolproblemen en overige problemen. Deze signalen worden in onderstaande vijf subparagrafen besproken.

5.3.1 Internaliserend gedrag

Alle deskundigen benoemen dat kinderen niet meer zo open over hun emoties praten uit zorg voor hun ouders.

“En dan zeggen ze bijna op alle vragen: “Ik weet het niet.” Maar dat weten ze wel. Maar dat is soms ook veel te pijnlijk, hè?” (17:81)

Andere genoemde signalen van internaliserend gedrag zijn angst, onzekerheid, afzonderen, huilen, gamen, geen vrienden hebben, concentratieproblemen, stil zijn, in eigen bubbel zitten, vroeg volwassen zijn.

5.3.2 Externaliserend gedrag

Gezien de jonge leeftijd van de doelgroep en de daaraan gekoppelde afhankelijkheid van ouders, komt externaliserend gedrag vooral tot uiting in de vorm van onverklaarbare boosheid, vernielzucht, opstandig gedrag en weigeren om naar de uitwonende ouder te gaan (17:4). Het lastige gedrag is volgens de deskundigen een manier om aandacht te vragen voor hun benarde positie.

“Ik heb een jongetje, die zit bij mij gewoon ook werkelijk dingen in de auto te vernielen ... dat heb ik als ik een rotdag heb gehad op school en ik snap niet hoe het kan en ik wil het niet.” (17:16)

5.3.3 Parentificatie

Signalen van parentificatie worden door alle deskundigen waargenomen. Twee deskundigen rapporteren parentificatie als wijs overkomen, volwassen gedrag (17:3), verantwoordelijk voelen maar ook een schuldgevoel over de scheiding wordt genoemd (17:74).

“Dit is toch een beetje de leeftijd dat ouders ook wel soms met hun kind gaan praten als zijnde de andere volwassene vooral op het moment dat ouders niet communiceren met elkaar over de kinderen.” (17:18)

Drie deskundigen noemen het verdelen van de loyaliteit, zeker als een ouder zorg behoeft.

“Ik denk dat het echt op een heel onbewust niveau gaat van dat ze het willen verdelen ... degene die hen het hardste nodig heeft.” (17:25)

5.3.4 Signalen van gespleten loyaliteit

Alle deskundigen herkennen signalen van gespleten loyaliteit. Kinderen worden tot boodschapper gemaakt door het gebrek aan communicatie tussen ouders onderling (17:17) en ouders praten negatief over elkaar (17:47) soms met contactbreuk tot gevolg.

“...totdat het kind daarin gaat geloven en denkt, oké, die andere ouder is dus echt slecht.” (17:37)

Twee deskundigen in de focusgroep die in het gedwongen kader werken, zien regelmatig dat kinderen geen andere keus zien dan te kiezen tussen ouders om rust te ervaren (17:10).

5.3.5 Overige signalen

Overige signalen die genoemd worden, zijn; onderpresteren op school (17:12), eerder uit huis gaan (17:70), verdedigen van ouders, medelijden met de meest kwetsbare ouder (17:24), eet-, slaap- en concentratieproblemen. Verder wordt opvallende communicatie gesignaleerd: praten in de wij-vorm (17:1), naar de ouder toe praten (17:84) en een ambivalente houding over de omgang: een leuke omgang hebben bij vader maar tegen moeder zeggen dat het vreselijk was (17:45).

5.4 Ontwikkelingsbedreigingen

Aan de deskundigen is de vraag voorgelegd welke factoren in het leven van scheidingskinderen van 9-13 jaar een bedreiging vormen voor hun emotionele en fysieke ontwikkeling. In onderstaande subparagraaf komen deze ontwikkelingsbedreigingen aan de orde.

5.4.1 Ontwikkelingsbedreigingen

De deskundigen benadrukken het belang van een goede band met beide ouders, iets wat bij een conflictscheiding niet altijd mogelijk is en als ontwikkelingsbedreiging gezien wordt. Soms is begeleide omgang de enige mogelijkheid tot contact met de andere ouder (17:38). Soms is het contact met één van de ouders verbroken. Contactbreuk wordt door de deskundigen gezien als een ontwikkelingsbedreiging.

“De grootste belemmering is natuurlijk dat ze de ene ouder vaak niet meer zien en dus ook een deel van zichzelf missen daarin.” (17:9)

Verder wordt een chronisch verhoogd stressniveau als mogelijke bedreiging voor de fysieke en emotionele ontwikkeling gerapporteerd (17:76) alsmede het gebrek aan vertrouwen in volwassenen (17:66).

5.5 Omgaan met loyaliteitsconflicten

Aan de deskundigen is de vraag gesteld op welke manier zij omgaan met loyaliteitsconflicten van kinderen in een conflictscheiding. In onderstaande drie subparagrafen worden de antwoorden van de deskundigen besproken.

5.5.1 Programma's voor kinderen

Door drie deskundigen worden de programma's Kinderen in de Knel en KIES (Kinderen in een Scheiding) als behulpzaam ervaren (17:50). In deze programma's leren kinderen met lotgenootjes praten over hun emoties. Eén deskundige geeft echter aan dat zij kinderen kent die negatief zijn over KIES (17:88). Sport en spel worden ook als zinvol ervaren (17:86).

5.5.2 Aansluiten bij kinderen

Afstemmen op het kind wordt belangrijk gevonden, evenals het kind erkenning geven, zorgen voor een juiste timing om een hulpprogramma te starten (17:93) en luisteren naar de wens van het kind. Door het bespreekbaar maken van deze wens met de ouders komen ouders in het vrijwillige behandelingskader soms in beweging (17:64). Tevens wordt het belang van een vertrouwd persoon als steunfiguur opgemerkt, bijvoorbeeld een oma of leerkracht (17:75).

5.5.3 Gehoord worden

De deskundigen werkzaam in het gedwongen behandelingskader geven aan dat kinderen niet altijd open durven zijn uit angst dat informatie met ouders besproken wordt.

“Ik merk het wel hoor dat kinderen niks durven zeggen ... Ja toch, uit angst dat je dat met de ouder gaat bespreken, dat merk ik wel.” (17:80)

5.6 Interview met Kinderombudsman

Als laatste is expert Marc Dullaert geraadpleegd. Hij is de eerste Kinderombudsman in Nederland geweest van 2011 tot 2016. Hij spreekt met name over zijn ervaringen als Kinderombudsman met betrekking tot de situatie in de jeugdhulpverlening en de belangenbehartiging van kinderen in Nederland. Zijn kennis plaatst de bevindingen uit dit onderzoek in een breder kader. Deze kennis is meegenomen in de discussie over hoe om te gaan met signalen die kinderen in een conflictscheiding afgeven.

5.6.1 Kinderombudsman

Deze expert pleit voor vroegsignalering van en anticiperen op signalen van loyaliteitsproblematiek ter voorkoming van ontwikkelingsschade bij scheidingskinderen (18:26). Hij benoemt dat de behandeling van conflictscheidingen momenteel afhankelijk is van de persoon van de gezinsvoogd, casemanager of kinderrechter (18:14). Hij ziet graag dat de rechten van kinderen formeel geborgd worden. Op dit moment is dat onvoldoende het geval omdat hun belangen niet apart vertegenwoordigd worden maar er alleen een advocaat is voor vader en moeder.

“... dat kinderen ... dus niet een soort bagage zijn die toevallig bij vader of bij moeder hoort. Kinderen zijn een zelfstandige partij met eigen rechten en met eigen belangen en dat moet erkend worden. Dan moet die partij ook gehoord en behandeld worden in zo'n vechtscheiding.” (18:11)

Naast de genoemde loyaliteitssignalen noemt de expert nog als signalen: het niet in staat zijn een ouderschapsplan te maken (18:26); signalen die leerkrachten waarnemen op school in gedrag en schoolresultaten; het uitgespeeld worden door ouders waardoor kinderen verscheurd raken; het moeten getuigen van kinderen - tegen hun wil - in de rechtbank vóór de ene of de andere ouder (18:8). Volgens de expert heeft dat deels te maken met het feit dat in Nederland geen langetermijnvisie is op de jeugdhulpverlening. In tegenstelling tot IJsland waar een langetermijnvisie van 10-15 jaar ten grondslag ligt aan de jeugdhulpverlening en Finland dat jeugdhulpverlening zonder politieke kleur heeft, gaat de Nederlandse visie op de jeugdhulpverlening vaak zo ver als de volgende verkiezingen (18:35).

De rechten van kinderen vragen om het formeel borgen ervan in de wetgeving. Hier is een rol weggelegd voor de Nederlandse staat, die verantwoordelijk is voor de burgerrechten en dus ook voor de rechten van het kind (18:18).

6. CONCLUSIE

6.1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt antwoord gegeven op de centrale vraag van dit onderzoek: Hoe is gespleten loyaliteit, zoals verwoord in de contextuele theorie, te herkennen in de verhalen van jongvolwassenen van 16-25 jaar die een conflictscheiding van hun ouders hebben meegemaakt toen ze 9-13 jaar waren? Deze vraag wordt beoogd inzicht te verwerven in hoe kinderen van 9-13 jaar omgaan met de loyaliteitsconflicten waarmee zij worden geconfronteerd. Deze inzichten zijn nodig om hulpverleners te ondersteunen in het tijdig signaleren van en handelen bij loyaliteitsproblemen om daarmee psychische schade te voorkomen. Om data te verzamelen is onderzoek opgezet waarin triangulatie is toegepast. Na het raadplegen van de vier bronnen worden onderstaand de bevindingen geanalyseerd.

6.2 Conclusies

Als belangrijke conclusie voor dit onderzoek, kan worden bevestigd dat er een relatie wordt gezien tussen een conflictscheiding van ouders en psychische schade bij hun kinderen. Dat blijkt uit het feit dat kinderen aangeven dat zij in psychische nood raken door ruzies tussen hun ouders waar zij als kind tussenin staan. Door de ruzies zijn ouders minder beschikbaar om het kind te ondersteunen. Conflicten tussen ouders kunnen leiden tot angst, verdriet, boosheid en het gevoel schuldig te zijn aan de ruzies van ouders. Diverse studies laten consistent zien dat een conflictscheiding beschouwd wordt als een 'life event': een destabiliserende factor en potentieel trauma voor kinderen (Coln, 2013; Shumaker & Kelsey, 2020; Van der Valk et al., 2020).

Als tweede blijkt uit de interviews dat alle respondenten loyaliteitsproblemen hebben gekend ten tijde van de conflictscheiding. Kinderen zijn tot het uiterste loyaal aan hun ouders. Dit komt overeen met wat de contextuele theorie beschrijft (Boszormenyi-Nagy, 2009). Kinderen voelen daardoor bij een conflictscheiding een enorme druk vanuit de ouders om te kiezen tussen één van beiden. Kinderen ervaren dit kiezen tussen ouders als ondoenlijk waardoor zij in conflict raken met zichzelf. De druk om te kiezen leidt tot wanhoop die blijkt uit internaliserend en externaliserend gedrag, schoolproblemen en lichamelijke klachten zoals buikpijn en eetproblemen. In zeer ernstige gevallen ontstaat zelfs zelfdestructief gedrag zoals automutilatie en suicidale gedachten. Dit gedrag wordt door alle kinderen herkend. Deze signalen hebben een negatief effect op hun vermogen tot zelfafbakening en zelfvalidatie en daarmee op hun identiteitsvorming (De Bil & De Bil, 2017). Onderwaater (2018) beschrijft dat als een ouder verwacht van een kind dat deze de andere ouder als schuldige betitelt, het kind in een situatie van gespleten loyaliteit terechtkomt, een zeer ernstige vorm van loyaliteitsconflict. Dit wordt herkend in de focusgroep en door de Kinderombudsman. Zij bevestigen dat kinderen in een conflictscheiding het meeste last hebben van het gevoel klem te zitten tussen ouders doordat ouders stelselmatig negatief over elkaar praten, ruzie maken en hun kinderen onder druk zetten om een loyaliteitskeuze te maken.

Een derde conclusie is dat respondenten noemen dat zij de school als uitwijkmogelijkheid hebben ervaren in de periode van de conflictscheiding. Hoewel de literatuur louter spreekt van slechte schoolprestaties door kinderen die leven in een conflictscheiding (Amato et al., 2011; Nederlands Jeugdinstituut (z.d.); Spruijt & Kormos, 2014; Van der Valk et al. 2020), geven vier respondenten aan dat voor hen de school een welkome afleiding vormt waar zij zich kunnen bewijzen door goed te presteren. Thuis gaat alles mis, maar de schoolresultaten zijn positief en dat voelt goed.

Als vierde conclusie is ingezoomd op hoe signalen van gespleten loyaliteit te herkennen zijn in verhalen van scheidingskinderen. Het herkennen van deze signalen vraagt van een jeugdhulpverlener een sensitieve en responsieve houding en zorgvuldige observatie van het kind. Het is belangrijk om goed aan te sluiten bij scheidingskinderen, hen op hun gemak te stellen in een gesprek, afspraken te maken over de vertrouwelijkheid van het gesprek en de juiste vragen te stellen zodat zij zich gehoord en gezien voelen. Dat vergroot de kans op succes bij het verkrijgen van informatie. Hulpverleners werkzaam in de vrijwillige hulpverlening zien dat als ze goed aansluiten bij het kind, het kind soms nog wel open durft te zijn. In het gedwongen kader is het anders: “Dan kun je nog zo betrokken zijn, als ze niet willen dat jij het weet, dan kunnen ze dat heel goed verborgen houden” zo verwoordt één van de professionals het. Loyaliteit en angst dat informatie door de hulpverlener met ouders gedeeld wordt zijn de overheersende motivaties om te zwijgen.

Verder blijkt uit de respondentinterviews dat contactbreuk veelvuldig voorkomt, vaker dan op basis van literatuur verwacht mag worden. Volgens Spruijt en Kormos (2014) ziet ongeveer vijftien procent van de jeugdigen één van de ouders niet meer na een scheiding. Volgens Kalmijn (2021) gaat het zelfs om ruim twintig procent; zestien procent van de jeugdigen ziet de vader niet meer na een scheiding en vijf procent de moeder.

Bij zeven respondenten is aanvankelijk sprake van contactbreuk; vier respondenten hebben het contact met vader verbroken en twee respondenten met moeder. Eén respondent heeft afwisselend contactbreuken met vader en met moeder. Op volwassen leeftijd is bij vier respondenten nog sprake van contactbreuk. Zij ervaren rust door het niet hebben van contact met één ouder. Van de overige drie respondenten heeft één respondent sporadisch, dat wil zeggen één keer per jaar contact met vader, bij één respondent is het contact hersteld en van één respondent is de moeder overleden.

Als laatste conclusie wijzen de interviews uit dat kinderen behoefte hebben om met iemand te praten over hun gevoelens vanwege de complexe thuissituatie, het liefst met de ouders. De literatuur benoemt dat verbondenheid met ouders cruciaal is om het kind zijn gevoelens te laten toetsen en zichzelf te leren valideren en afbakenen (Onderwaater, 2018). Toch blijkt uit de data dat kinderen dat niet doen want zij willen hun ouders niet belasten in een toch al stressvolle situatie. In plaats daarvan fungeren familie, vrienden en huisdieren als belangrijke hulpbronnen. Jeugdhulpverleners geven aan graag te willen helpen maar zij hebben eerst informatie nodig voordat zij kunnen handelen. Er ontstaat handelingsverlegenheid omdat zij zien dat kinderen steeds weer loyaal zijn ten opzichte van hun ouders en niet open durven zijn over hun emoties. Daardoor kunnen zij informatie minder goed ophalen; kind en hulpverlener bereiken elkaar niet of onvoldoende.

7. DISCUSSIE

7.1 Inleiding

Dit kwalitatieve onderzoek heeft zich gericht op de vraag hoe gespleten loyaliteit, zoals verwoord in de contextuele theorie, is te herkennen in de verhalen van jongvolwassenen van 16-25 jaar die een conflictscheiding van hun ouders hebben meegemaakt toen ze 9-13 jaar waren.

7.2 Sterke punten in het onderzoek

Een sterk onderdeel in dit onderzoek is dat er triangulatie is toegepast. Het probleem is van meerdere kanten bekeken; bronnen in het onderzoek zijn gecombineerd. Interviews bevestigen de bevindingen in de literatuur en wat de experts hierover hebben gezegd. Dit geeft een completer beeld waardoor een meer betrouwbare analyse mogelijk wordt.

De gevonden loyaliteitssignalen tonen overeenstemming met de literatuur (Boszormenyi-Nagy & Krasner, 2020; Dillen, 2004, Van den Eerenbeemt, 2019) en de uitkomsten van het expertinterview en focusgroep wat de geldigheid van dit onderzoek bevestigt.

7.3 Beperkingen van het onderzoek

Er zijn enkele beperkingen in dit onderzoek aan te wijzen. Voor dit onderzoek zijn twaalf kinderen geïnterviewd. Een grotere steekproef vergroot de betrouwbaarheid. Hoewel er sprake is geweest van verzadiging, geeft een grotere steekproef met meer variatie in geslacht, opleidingsniveau, culturele achtergrond en geografische spreiding mogelijk andere of meer gedetailleerde informatie.

Respondenten zijn behoedzaam in hun bewoordingen als het hun ouders betreft. Het is onzeker of de respondenten zich vertrouwd genoeg hebben gevoeld om hun gevoelens over een kwetsbaar onderwerp te delen met een onbekende interviewer. Waarschijnlijk zijn meer gesprekken per respondent nodig om vertrouwen te kweken en de relationele ethiek beter naar boven te halen.

Vanwege de vereiste toestemming van beide ouders, zijn respondenten van 9-13 jaar die een conflictscheiding van hun ouders meemaken lastig te vinden. Daarom is gekozen voor jongvolwassenen van 16-25 jaar die retrospectief hebben verteld over de periode dat zij een conflictscheiding van hun ouders hebben meegemaakt. Het kan zijn dat herinneringen van de respondenten niet meer overeenkomen met de werkelijkheid.

7.4 Aanbevelingen voor nader onderzoek

Eerste aanbeveling voor verdere studie is om bij conflictscheidingen te onderzoeken of het zinvol is om een deskundige te koppelen aan het gezin die de belangen van het hele gezin behartigt. De

Kinderombudsman die als expert is geïnterviewd in dit onderzoek refereert hierbij aan een pilot, die de inzet van een gezinsadvocaat test, waarbij kinderen een zelfstandige partij vormen met eigen rechten en belangen. Dat voorkomt dat een kind, zoals nu vaak het geval is, als een soort bagage óf bij vader óf bij moeder wordt neergezet.

Een tweede vraag die verder onderzoek verlangt, is of een nauwere samenwerking tussen school en hulpverlening gewenst is. Kinderen brengen veel tijd op school door. Mogelijk kan een aan school verbonden pedagoog, kinderen begeleiden bij het vergroten van hun zelfafbakening en zelfvalidatie en kinderen psycho-educatie geven over het effect van conflictscheidingen. Dit om voor kinderen de drempel te verlagen om bij de leerkracht of pedagoog aan te kloppen voor hulp bij problemen thuis. Ook kan worden onderzocht wat het effect is van contacten met grootouders of andere belangrijke figuren in de omgeving van kinderen. Praten over emoties kan onderdeel zijn van de begeleiding omdat uit de gevonden data blijkt dat kinderen die behoefte hebben en tegelijkertijd belemmering voelen om hier met hun ouders over te praten.

Een derde aanbeveling voor verdere studie is om onderzoek te doen naar contactbreuk bij conflictscheidingen. Contactbreuk als triest eindproduct van een conflictscheiding leidt tot negatieve gevolgen op korte en lange termijn voor zowel ouders als kinderen. De psychische schade is vaak ernstig en langdurig. Contactbreuk is een serieus probleem dat vraagt om een adequate oplossing.

Tot slot wordt aanbevolen om vervolgonderzoek te doen met een grotere respondentengroep met een gelijkwaardige man-vrouw verdeling, meer spreiding in opleidingsniveau van de respondenten en rekening houdend met culturele diversiteit en geografische spreiding.

7.5 Conclusie

Kinderen zijn existentieel verbonden met beide ouders; een scheiding verandert daar niets aan. Scheidingskinderen voelen zich wel 'anders' dan andere kinderen en ervaren dat als onprettig. Wat scheidingskinderen het meest gemist hebben is een normaal, gezellig gezinsleven. Zij missen de verbinding met hun ouders. De meeste respondenten ervaren nu nog klachten als gevolg van de conflictscheiding, sommigen hebben destijds psychosociale hulp gezocht. Opvallend is dat er een grote behoefte is om te praten over de psychische nood maar dat de ruimte hiervoor niet gevoeld wordt bij ouders uit angst deloyaal te zijn aan ouders. In plaats daarvan wenden respondenten zich tot hulpbronnen in de directe omgeving of besluiten zij te zwijgen. Opvallend is de veerkracht die de meeste respondenten desondanks laten zien.

De focusgroep noemt als kenmerkend aspect dat kinderen de onbedwingbare neiging hebben om ouders te verdedigen, hoezeer ouders ook tekort schieten in het leveren van passende zorg. Tevens valt op dat kinderen moeite hebben om hulpverleners te vertrouwen, bang dat informatie bij ouders terechtkomt en tot escalatie van de ruzies leidt. Dit kan tijdige hulpverlening aan deze kinderen bemoeilijken.

In het kader van preventie is het raadzaam om nader onderzoek te doen naar de inzet van een gezinsadvocaat, nauwere samenwerking tussen hulpverlening en school en de steunende rol van hulpbronnen zoals opa's en oma's of andere belangrijke figuren in de context van kinderen.

Literatuurlijst:

- Amato, P. R., & Afifi, T. D. (2006). Feeling Caught Between Parents: Adult Children's Relations With Parents and Subjective Well-being. *Journal of Marriage and Family*, 68(1), 222–235. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2006.00243.x>
- Amato, P.R., Kane, J.B., & James, S. (2011). Reconsidering “the Good Divorce.” *Family Relations*, 60(5), 511-524. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3729.2011.00666.x>
- Baarda, B., & Van der Hulst, M. (2012). *Basisboek Interviewen* (3^e druk). Noordhoff Uitgevers.
- Baarda, B., Bakker, E., Fischer, T., Julsing, M., Kostelijk, E., & Van der Velden, T. (2021). *Basisboek kwalitatief onderzoek: Handleiding voor het opzetten en uitvoeren van kwalitatief onderzoek* (5^e druk). Noordhoff
- Baracs, M.N., & Vreeburg-Van der Laan, E.J.M. (2014). *Vechtende ouders, het kind in de knel: Adviesrapport over het verbeteren van de positie van kinderen in vechtscheidingen*. (Rapport 2014). De Kinderombudsman.
- Berben, E.G.M.J. (2020). *Aanpak bij complexe scheidingen*. Jeugdzorg Nederland. Geraadpleegd op 26 september 2022, van https://www.jeugdzorgnederland.nl/wp-content/uploads/2021/03/Aanpak_bij_Complexe_Scheidingen-def.pdf
- Boeije, H. (2016). *Analyseren in kwalitatief onderzoek: Denken en doen* (2^e druk). Boom.
- Boszormenyi-Nagy, I. (2009). *Grondbeginselen van de contextuele benadering* (3^e druk). Uitgeverij De Toorts.
- Boszormenyi-Nagy, I., & Krasner, B.R. (2020). *Tussen geven en nemen: Over contextuele therapie* (8^e druk). Uitgeverij De Toorts.
- CBS. (z.d.). *Scheiden*. Geraadpleegd op 4 april 2023, van <https://www.cbs.nl/nl-nl/visualisaties/dashboard-bevolking/levensloop/scheiden>
- Coln K.L., Jordan S.S., & Mercer S.H. (2013). A unified model exploring parenting practices as mediators of marital conflict and children's adjustment. *Child Psychiatry & Human Development*, 44, 419–429. <https://doi.org/10.1007/s10578-012-0336-8>
- Cottyn, L. (2021). *Complexe scheiding: Uit de maalstroom van conflict: Een systemische gids voor Hulpverleners*. Epo drukkerij & vormgeving.
- De Bil, M., & De Bil, P. (2017). *Praktijkgerichte ontwikkelingspsychologie: Van wieg tot hangplak: de ontwikkeling van 0- tot 21-jarigen* (4^e herziene druk). Boom.
- Dillen, A. (2004). *Ongehoord vertrouwen: Ethische perspectieven vanuit het contextuele denken van Ivan Boszormenyi-Nagy*. Garant-Uitgevers n.v.

- Duijvestijn, P., & Noordink, T. (2013). Kinderen van gescheiden ouders in de klinische praktijk. *GZ - Psychologie*, 5(1), 10–16. <https://doi.org/10.1007/s41480-013-0003-0>
- Erikson, E. H. (1970). *Het kind en de samenleving* (4^e druk). Het Spectrum.
- Grijmans, C. (2018). *Samenwerking of concurrentiestrijd?: Een onderzoek naar de wijze waarop de Raad voor de Kinderbescherming invulling dient te geven aan zijn adviserende taak*. [Afstudeerscriptie Juridische Hogeschool Avans & Fontys].
- Groenhuijsen, E.A. (2014). *Theoretisch fundament bij de aanpak van complexe scheidingen*. Geraadpleegd op 4 november 2022 van, <file:///C:/Users/Gebruiker/Documents/2014%20Theoretisch%20fundament%20bij%20de%20aanpak%20van%20complexe%20scheidingen.pdf>
- Hargrave, T.D. & Pfitzer, F. (2005). *Ontwikkelingen in de contextuele therapie: De kracht van geven en nemen in relaties*. (M. Michielsen, Ed.). Uitgeverij Coutinho.
- Heyndrickx, P., De Loof, L., Knip, R., Van Herck, A., & Van Klaveren, W. (2022). *Handboek contextuele hulpverlening: Op verhaal komen in de dialoog*. Pelckmans.
- Jansen, W.S., & Jansen, G.J. (2016). *Lezen en beoordelen van onderzoekspublicaties: Een handleiding voor studenten hbo en wo-gezondheidszorg, geneeskunde en gezondheidswetenschappen* (8^e druk). ThiemeMeulenhoff.
- Jeugdzorg Nederland. (z.d.). *Jeugdbescherming: aanpak complexe scheidingen*. Geraadpleegd op 22 december 2021, van <https://www.jeugdzorgnederland.nl/jeugdbescherming/aanpak-complexe-scheidingen/>
- Koppejan-Luitze, H.S., Van der Wal, R.C., Kluwer, E.S., Visser, M. M., & Finkenauer, C. (2021). Are intense negative emotions a risk for complex divorces? An examination of the role of emotions in divorced parents and co-parenting concerns. *Journal of Social and Personal Relationships*, 38(2), 765-782. <https://doi.org/10.1177/0265407520972189>
- Leibig, A. L., & Green, K. (1999). The Development of Family Loyalty and Relational Ethics in Children. *Contemporary Family Therapy*, 21(1), 89–112. <https://doi.org/10.1023/A:102196670>
- Lommers, B. M. (2013). Vechtscheiding. *Maatwerk*, 14(5), 6–8. <https://doi.org/10.1007/s12459-013-0075-3>
- Michielsen, M., Mulligen, W., & Hermkens, L. (2005). *Leren over leven in loyaliteit: Over contextuele hulpverlening*. Acco.
- Michielsen, M. (2012). Complexe loyaliteiten in het nieuwe gezin. *Huisarts Nu*, 41(3), 141-144.
- Mönks, F.J. (2015). *Ontwikkelingspsychologie: Inleiding tot de verschillende deelgebieden* (14^e druk). Uitgeverij Koninklijke Van Gorcum.

- Nederlands Jeugdinstituut (z.d.). *Gevolgen voor kinderen van een scheiding*. Geraadpleegd op 17 februari 2022, van <https://www.nji.nl/scheiding/gevolgen-voor-kinderen>
- Nederlands Jeugdinstituut (2015). *Van gekibbel tot vechtscheiding*. Geraadpleegd 8 oktober 2022, from <https://www.expoo.be/sites/default/files/2022-06/Van-gekibbel-tot-%28v%29echscheiding.pdf>
- O'Hara, K.L., Sandler, I.N., Wolchik, S.A., Jenn-Yun, T., & Rhodes, C.A. (2019). Parenting time, parenting quality, interparental conflict, and mental health problems of children in high-conflict divorce. *Journal of Family Psychology*, 33(6), 690-703. <https://doi.org/10.1037/fam0000556>
- Onderwaater, A. (2018). *De onverbreekelijke band: Inleiding & ontwikkelingen in de contextuele therapie van Nagy* (10^e druk). Pearson Benelux bv.
- Richtlijnen jeugdhulp en jeugdbescherming (2021, 12 januari). *Scheiding en problemen van jeugdigen*. Geraadpleegd op 14 januari 2022, van <https://richtlijnenjeugdhulp.nl/scheiding/gevolgen-van-een-ouderlijke-scheiding-voor-jeugdigen/de-belangrijkste-gevolgen-van-een-ouderlijke-scheiding-voor-jeugdigen/>
- Richtlijnen jeugdhulp en jeugdbescherming (2022, 21 oktober). *Scheiding en problemen van jeugdigen*. Geraadpleegd op 2 november 2022, van <https://richtlijnenjeugdhulp.nl/scheiding/inleiding/>
- Spruijt, E. & H. Kormos, H. (2014). *Handboek Scheiden en de kinderen*. Bohn Stafleu van Loghum.
- Tollefson, J., Usher, K., Francis, D., & Owens, J. (2001). What you ask is what you get: Learning from interviewing in qualitative research. *Contemporary Nurse*, 10(3-4), 258–264. <https://doi.org/10.5172/conu.10.3-4.258>
- Van den Eerenbeemt, E.-M. (2019). *De liefdesladder: De kracht en de kwetsbaarheid van familierelaties* (2^e druk). Uitgeverij Rainbow bv.
- Van der Meiden, J. (2020). *Van contextuele theorie naar praktijk*. Uitgeverij Coutinho.
- Van der Valk, I.E., de Boer, G., Bergenhenegouwen, H., & Van der Veldt, M.-C. (2020). De herziene Richtlijn Scheiding en problemen van jeugdigen. *Kinder- en jeugdpsychotherapie*, 47(2), 22-45.
- Van Lawick, J. (2012, september). Vechtscheidende ouders en hun kinderen. *Systeemtherapie*, 24(3), 129–150.
- Van Lawick, J., & Visser, M. (2015). No kids in the middle: Dialogical and creative work with parents and children in the context of high conflict divorces. *Australian & New Zealand Journal of Family Therapy*, 36(1), 33-50. <https://doi-org.che.idm.oclc.org/10.1002/anzf.1091>

- Verhoeven, J.C.T., Deković, M., Bodden, D.H.M., & Van Baar, A.L. (2017). Development and initial validation of the comprehensive early childhood parenting questionnaire (CECPAQ) for parents of 1–4 year-olds. *European Journal of Developmental Psychology*, 14(2), 233-247. <https://doi-org/10.1080/17405629.2016.1182017>
- Visser, M., Finkenauer, C., Schoemaker, K., Kluwer, E., Van der Rijken, R., Van Lawick, J., Bom, H., De Schipper, J.C., & Lamers-Winkelmann, F. (2017). I'll Never Forgive You: High Conflict Divorce, Social Network, and Co-Parenting Conflicts. *Journal of Child and Family Studies*, 26(6), 3055-3066. <https://doi.org/10.1007/s10826-017-0821-6>
- Warmuth, K.A., Cummings, E.M., & Davies, P.T. (2020). Constructive and destructive interparental conflict, problematic parenting practices, and children's symptoms of psychopathology. *Journal of Family Psychology*, 34(3), 301-311. <https://doi.org/10.1037/fam0000599>

Bijlage 1: Interviewleidraad jonvolwassenen 16-25 jaar

Kennismaken/ijsbreker:

- Welkom, drinken, wederzijds voorstellen
- Uitleg doel van het onderzoek: je wordt geboren in een familiecontext met vader, moeder en eventuele broers en zussen. De relatie met ouders en broers en zussen is speciaal en anders dan relaties met vrienden, collega's of burens. Ik ben benieuwd hoe jij de relatie met je ouders (en eventuele broers/zussen) hebt ervaren ten tijde van hun scheiding.
- Dit gesprek wordt opgenomen, is dat akkoord?
- Benoemen en uitleg toestemmingsformulier zodat je weet waar je voor tekent. De opname wordt niet verspreid buiten dit onderzoek.
- Het gesprek duurt ongeveer 45-60 minuten.
- Wil je nog iets vragen voordat we beginnen?

Vragen / Topics	Doorvragen
<i>Openingsvraag:</i> Wie ben jij: vertel eens iets over jezelf? 5 min. <i>Kennismaken en ijs breken, respondent op zijn/haar gemak stellen.</i>	* Leeftijd? * Werk of opleiding? * Burgerlijke staat/ wel-geen kinderen? * Opleidingsniveau? * Gezinssamenstelling gezin van oorsprong? * Hou oud was je toen je ouders uit elkaar gingen? * Moest je verhuizen vanwege de scheiding?
Kun je kort iets vertellen over hoe je leven eruit zag voordat er sprake was van een scheiding van je ouders? 5 min. <i>Indruk krijgen van de situatie zonder stress vóór de (ophandenzijnde) scheiding.</i>	* Hoe was je relatie met je vader? * Hoe was je relatie met je moeder? * Hoe was je relatie met eventuele broers en zussen? * Hoe zou je je leven van toen typeren?
Kun je wat vertellen over hoe je leven was in de periode van 9-13 jaar toen de scheiding speelde? (balans geven-ontvangen) 10 min. <i>Aan de hand van een foto de betreffende periode in herinnering roepen en uitdiepen</i>	* Is de situatie tussen je ouders verbeterd Na de scheiding? * Op welke manier hielden je ouders rekening met jou? * Op welke manier hield jij rekening met je ouders? * Zijn er situaties die je als niet eerlijk hebt ervaren? * Had de relatie tussen je ouders invloed op jouw relatie met (eventuele) broers en zussen?

	* Waar heb je het meest last van gehad? * Waren er ook positieve aspecten?
Waaraan merkte je dat het niet goed ging tussen je ouders? <i>(loyaliteit/gespleten loyaliteit/parentificatie)</i> 15 min. <i>Positie van het kind/ gevoelens van het kind uitvragen.</i>	*Hoe heb je de sfeer tussen je ouders tijdens en na de scheiding ervaren (typering)? *Heb je dilemma's ervaren in het contact met (één van) je ouders? *Wat deed jij/hoe reageerde jij als je ouders ruzie maakten? *Hoe voelde jij je als je vader/moeder verdrietig/boos was? *Hoe was de band met je vader/moeder? *Heb je een bepaalde rol op je genomen vanwege de scheiding? Zo ja, welke? (=Voelde je je verantwoordelijk voor ...?) *Kreeg je hier erkenning voor? *Hoe spraken je ouders over elkaar? Wat deed dat met je? *Heb je wel eens dingen wel/niet gezegd of wel/niet gedaan om je ouders te ontzien of te beschermen? Zo ja, welke? *Heb je wel eens dingen gedaan of gelaten omwille van je ouders dat ten koste van jezelf ging? Zo ja, welke? *Heb je wel eens het gevoel gehad dat je tussen je ouders in stond of moest kiezen voor één van beiden? *Op welke manier lijk je op je vader? En op welke manier lijk je op je moeder?
Op welke manier heeft de periode van/na de scheiding jouw ontwikkeling beïnvloed? <i>(zelfvalidatie, zelfafbakening)</i> 15 min. <i>Zelfbeeld, eigenwaarde, zelfvertrouwen, mate van welbevinden uitvragen</i>	*Waren de ruzies voorbij toen je ouders uit elkaar waren? *Hoe voelde je je toen ze niet meer bij elkaar woonden? *Hoe was het voor jou om je vader (of moeder) veel minder vaak te zien? *Had je medelijden met één van je ouders? *Is de band met je vader of moeder veranderd na de scheiding? *Zo ja, op welke manier? *Hoe was het voor jou als je ouders blij, verdrietig, boos, bang waren? *Wat deed je? *Wat had je willen doen maar deed/durfde

<i>Zelfbeeld, eigenwaarde, zelfvertrouwen, mate van welbevinden uitvragen</i>	je niet? *Praatte je er wel eens met iemand over? Zo ja, met wie? *Waar dacht je aan als je op school was? *Hoe zou je jezelf (in die tijd) typeren? 3 typeringen. *Hoe keek je naar jezelf/wat dacht je over jezelf? *Hoe denk je dat anderen je zagen? Wat deed dat met je? * Hoe heeft de scheiding jou beïnvloed? * Wat was er niet mogelijk door de scheiding dat anders wel mogelijk geweest zou zijn?
Waar maakte je je zorgen over? 5 min. <i>Zorgen maken/ er alleen voor staan en/of hulpbronnen/ hoe staande gebleven?</i>	*Waar dacht je aan als je op school was of op je kamer zat? *Wat deed je als je je zorgen maakte? *Waaraan kon iemand zien dat je boos, bang, verdrietig was door de thuissituatie? *Was er iemand die zag dat jij je zorgen maakte over de situatie thuis? *Is er iemand geweest die steunend voor je was? Zo ja, wie?
Afronding + bedanken 5 min <i>Korte terugblik / emoties ? / waardering voor openhartigheid</i>	*Hoe was het voor je om hierover te praten? *Dank je wel voor je tijd en bereidheid om over deze periode in je leven met mij te praten. Mocht ik nog een vraag hebben, benader ik je graag nog even (telefonisch).

Bijlage 2: Interviewleidraad focusgroep, 22 maart 2023, online

Deelvraag 3: Hoe verschijnt de problematiek van gespleten loyaliteit in de verhalen van kinderen van 9-13 jaar die een conflictscheiding van hun ouders meemaken?

Vraag	Doorvragen
<i>Opening:</i> Wil je je kort voorstellen? naam, functie, ervaring 5 min. <i>Kennismaken</i>	*Niet door elkaar praten svp (transcriberen) *Tutoyeren akkoord?
Contextuele begrip loyaliteit uitleggen: Contextuele begrip gespleten loyaliteit uitleggen: 15 min.	*Kort over: hoe ervaren kinderen 9-13 jaar de conflictscheiding? *Wat betekent dit voor hun ontwikkeling? *Aan welk gedrag denk je als het gaat over loyaliteit en gespleten loyaliteit? *Zie je dat gedrag bij kinderen 9-13 jaar die een conflictscheiding van hun ouders meemaken? Wat zie je precies? *Welke rol speelt loyaliteit in de dynamiek tussen kind en ouders? *Waardoor ontstaan loyaliteitsproblemen/ gespleten loyaliteit?
Bespreken van signalen die ter tafel komen bij vorige vraag. <u>Uit interviews hoor ik:</u> *Tussen ouders in staan (bemiddelen/uit elkaar) *Moeten kiezen tussen ouders *Parentificatie (rolverwisseling ouder-kind) *Contactbreuk *Externaliserend gedrag (brutaal, zondebok) *Op straat hangen/op kamer zitten (vermijden) *Internaliserend gedrag(terugtrekken, presteren) *Ouders goedpraten *Schoolproblemen 20 min.	*Welke signalen van gespleten loyaliteit zie je in de praktijk bij kinderen 9-13 jaar? *frequentie? *Wat zie je? Hoe uit zich dat? *Praat je erover met het kind? *Zegt het kind zelf iets dat wijst op gespleten loyaliteit? Hint het erop? Zoekt het hulp? <u>Voor alle signalen:</u> *Waaruit blijkt het ongemak van gespleten loyaliteit? *Eén kind in een gezin gespleten loyaliteit? Of ook overige kinderen in een gezin? *Is de positie in de kindrij een voorspeller voor het vóórkomen van gespleten loyaliteit? (bijv: oudste is verantw = meer gespleten loyaliteit???) *"Als kind ben je een pion." *Conflicten tussen broers/zussen? *Gevoel van spijt: "ik zal nooit meer een

	normaal, gezellig gezinsleven hebben.”
Handelen als hulpverlener bij gespleten loyaliteit 20 min.	*Hoe ga je om met signalen van gespleten loyaliteit? Wat gebeurt er dan? Bespreek je het met ouders? Met kind? *Wat helpt om het risico op gespleten loyaliteit te verminderen of te voorkomen? *Hoe beïnvloedt de gespleten loyaliteit de (ontwikkeling van de) kinderen? *Wat merk je zelf in je werk over gespleten loyaliteit? Komt het veel voor? Of weinig? *Heb je aanvullend advies om gespleten loyaliteit te voorkomen of verminderen?
Algemeen 15 min.	*Negatief praten over ouder/ geen contact willen: signalen van gespleten loyaliteit? (of onzichtbare loyaliteit? Dit kan uitlopen in gespleten loyaliteit) *Voelen kinderen zich vrij om wat over een ouder te vertellen, wetende dat je als hulpverlener contact hebt met die ouder?

Bijlage 3: Interviewleidraad expertinterview met Marc Dullaert, 16 februari 2023, online

Introductie: mijzelf voorstellen als student van MCB + onderzoeksvraag/ VCW mei 2022/
respondenten zijn 12 jongeren 16-25 jaar die over periode 9-13 jaar in conflictscheiding vertellen /
tutoyeren akkoord?

Eerst wat vragen over Kidsrights. Hij is oprichter van Kidsrights: mission possible → hun missie om de wereld mooier te maken (Changemakers): armoede, strand clean up, luchtverontreiniging bestrijden
→ Focus op kinderrechten, kinderen participeren → heel hoopgevend en inspirerend

Vraag	Doorvragen
<i>Openingsvraag:</i> Wil je jezelf eerst kort voorstellen en vertellen op welke manier je jonge kinderen (9-13 j) in een conflictscheiding tegenkwam in je functie als kinderbudsmans? 10 min.	*Hoe komen kinderen in contact met de kinderbudsmans? Rechtstreeks, via scholen, instanties? *Veel kinderen gesproken? *Achtergrond: gewerkt in HV, kinderen?
Rol en functie van kinderbudsmans. 5 min.	*Hoe zag je je rol als kinderbudsmans? Wat waren je doelen? *Waar heb je vooral hard voor gemaakt? *Wat heeft je het meest geraakt? *Op welke bereikte doelen ben je trots? *Welke problemen sprongen het meest in het oog? *Welke uitdagingen zijn er nog (steeds)?
<i>En dan nu richting het onderzoek:</i>	
Thema: Loyaliteit → onderzoek gaat over signalen van gespleten loyaliteit (conflict-Scheiding) (Ouders goedpraten? Toestemming ouders nodig hebben? Ouders verontschuldigen?) 10 min.	*Zag je signalen van loyaliteit? Zo ja, wat zag je? *Zag je loyaliteitsconflicten? Zo ja, wat zie je? *Wat is het effect van loyaliteitsproblemen op kinderen en hun identiteitsontwikkeling? *Wat zijn de effecten op langere termijn? *Wat deed je met deze signalen en effecten van loyaliteitsproblemen in je rol als kinderbudsmans?
Positief/negatief beïnvloedende factoren	*Wat maakt dat kinderen in loyaliteitsconflict

<i>Conflictscheiding: rechten van ouders staan centraal ipv rechten van kinderen</i> →vgl IVRK: ouders zijn verantwoordelijk voor het borgen van de rechten van hun kinderen 15 min.	komen? *Welke rol spelen ouders of omgeving hierin? *Wat zijn helpende factoren om loyaliteitsconflicten op te lossen of te voorkomen? *Wat is helpend voor het kind, voor de ouders of voor de omgeving? *Parentificatie (rolverwisseling) is een ernstige vorm van loyaliteitsconflict. Op welke manier kwam je dit tegen? Hoe uitte zich dat? *Heb je gemerkt dat kinderen het gevoel hadden te moeten kiezen tussen hun ouders? *Zo ja, hoe uitte zich dat? *Wat is over het algemeen het effect van een conflictscheiding op (de ontwikkeling van) een kind? *Voorl. resultaten: herkenning? Mist hij iets?
Rol hulpverlening Hoe kijk je aan tegen de huidige hulpverlening aan deze kinderen? 15 min.	*Wat gaat goed in de HV? *Wat kan beter? *Wat is er nodig om het beter te laten gaan (denk aan kennis, vaardigheden, middelen, methoden?) *Heb je aanvullende adviezen vanuit je expertise als kindermiddelen? *Wat zijn aandachtspunten in de bewustwording van scheidingsproblematiek en de gevolgen voor de (ontwikkeling van de) kinderen: voor ouders, voor leerkrachten, voor HV'ers? *Wat zou volgens u behulpzaam kunnen zijn voor kinderen om zich te durven uiten over hun problemen, zowel thuis als op school? *Op welke manier zou vroegsignalering en preventie van scheidingsproblematiek eruit kunnen zien? *Wat levert een kwalitatief betere HV op voor het kind, het gezin, de maatschappij, de HV?
Afronding 5 min.	*Heb je nog iets te melden dat belangrijk is en wat ik nog niet gevraagd heb? *Hartelijk dank voor je medewerking (en veel succes met de activiteiten van Kidsrights)

Bijlage 4: Definitie van de kernlabels jongvolwassenen 16-25 jaar en deskundigen

Kernlabels jongvolwassenen 16-25 jaar	
1. Conflictscheiding als risicofactor voor loyaliteit	Een terugblik van jongvolwassenen van 16-25 jaar op de risicofactoren voor loyaliteit die zij hebben ervaren toen ze 9-13 jaar waren en de conflictscheiding van hun ouders meemaakten.
2. Gedrag dat duidt op loyaliteitsconflicten	Gedragsuitingen die kinderen van 9-13 jaar in een conflictscheiding laten zien volgens jongvolwassenen 16-25 jaar die een conflictscheiding hebben meegemaakt.
3. Signalen van gespleten Loyaliteit	Signalen van gespleten loyaliteit die kinderen van 9-13 jaar in een conflictscheiding kunnen afgeven volgens jongvolwassenen van 16-25 jaar die een conflictscheiding hebben meegemaakt.
4. Toekomstbeeld met barstjes	De manier waarop kinderen van 9-13 jaar in een conflictscheiding kijken naar hun toekomst volgens jongvolwassenen van 16-25 jaar die een conflictscheiding hebben meegemaakt en de adviezen die deze jongvolwassenen geven aan scheidingskinderen van nu.

Kernlabels deskundigen	
1. Gedrag ouders	Gedrag dat deskundigen in hun werk waarnemen bij ouders in een conflictscheiding dat niet helpend/ondersteunend is voor hun kinderen van 9-13 jaar.
2. Signalen van loyaliteitsproblemen	Signalen van loyaliteitsproblemen die deskundigen waarnemen in hun werk bij kinderen van 9-13 jaar die een conflictscheiding van hun ouders meemaken.
3. Ontwikkelingsbedreigingen	Ontwikkelingsbedreigingen die deskundigen in hun werk waarnemen bij kinderen van 9-13 jaar die een conflictscheiding van hun ouders meemaken.
4. Omgaan met loyaliteitsconflicten	Manieren van hanteren van loyaliteitsconflicten door kinderen van 9-13 jaar die een conflictscheiding van hun ouders meemaken.

Bijlage 5: Overzicht kern- en sublabels jongvolwassenen 16-25 jaar met fragmentnummers

Kernlabel 1: Conflictscheiding als risicofactor voor loyaliteit

Sub-label	R1	R2	R3	R4	R5	R7	R9	R10	R11	R13	R15	R16
Van samen in een huis naar twee huizen	1:1 1:3 1:5 1:109 1:110	2:3 2:22 2:74 2:75		4:2 4:41	5:38		9:3 9:4 9:5 9:27 9:45	10:3 10:38 10:40	11:29 11:30 11:31	13:2 13:10 13:35	15:2 15:15 15:37 15:52	16:9 16:44
Contact met broers en zussen	1:59 1:60 1:61 1:85 1:86	2:26 2:28 2:54 2:92 2:93 2:101	3:1 3:90 3:96		5:54	7:19 7:46 7:57	9:41	10:54 10:55	11:10	13:5	15:47	16:12 16:21 16:22
Nieuwe relatie van één van de ouders	1:12 1:21 1:22 1:27 1:28 1:123 1:124					7:22			11:9 11:14 11:20	13:11 13:12 13:13 13:16 13:26 13:29	15:7 15:18 15:20 15:25	16:11 16:18 16:43
Feit van scheiden	1:47 1:66		3:22	4:12 4:15 4:21 4:76	5:5 5:38				11:48	13:4	15:13 15:35	
Emotionele beschikbaarheid ouders	1:10 1:47 1:57 1:62 1:66 1:73 1:76 1:77 1:84 1:96 1:122	2:6 2:9 2:59 2:95 2:97	3:2 3:13 3:29 3:36 3:51 3:53 3:64	4:10 4:26 4:27 4:29 4:37 4:40 4:53 4:58	5:8 5:15 5:16 5:30 5:32 5:40 5:61	7:16 7:17 7:40	9:9 9:13 9:18 9:21 9:37 9:39	10:12 10:15 10:29 10:35 10:40	11:41	13:3 13:19 13:20 13:25	15:18 15:28 15:31 15:51	16:35 16:36 16:40 16:43 16:48 16:62 16:69

Kernlabel 2: Gedrag dat duidt op loyaliteitsconflicten												
Sub-label	R 1	R 2	R 3	R 4	R 5	R 7	R 9	R 10	R 11	R 13	R 15	R 16
Internaliserend gedrag	1:4	2:12	3:12	4:21	5:6	7:9	9:10	10:8	11:5	13:17	15:6	16:10
	1:33	2:43	3:17	4:28	5:12	7:25	9:14	10:16	11:21		15:8	16:24
	1:35	2:50	3:27	4:47	5:18	7:27	9:19	10:35	11:26		15:9	16:28
	1:65	2:55	3:34	4:53	5:19	7:43	9:32	10:47	11:27		15:12	16:49
	1:69	2:68	3:37	4:54	5:22	7:47	9:35	10:53	11:33		15:31	16:51
	1:77	2:72	3:73	4:55	5:43	7:48	9:38	10:58	11:36		15:32	16:52
	1:92	2:86	3:74	4:57	5:47	7:52	9:44		11:38		15:39	16:61
	1:96	2:88	3:75	4:74	5:50	7:54			11:45		15:41	16:62
	1:105		3:79			7:58			11:54		15:42	16:65
	1:106		3:86						11:55		15:43	16:66
	1:145		3:105								15:44	
	1:146		3:106								15:48	
	1:156										15:61	
Externaliserend	1:13	2:11		4:56		7:58		10:14	11:36		15:41	
	1:51	2:44		4:63				10:21	11:37		15:48	
	1:101	2:45						10:31	11:45			
		2:70						10:43				
		2:71						10:46				
								10:47				
								10:49				
								10:50				
Zelf-destruc-tief	1:76		3:77	4:22			9:38				15:49	
	1:77			4:23			9:39				15:50	
School-			3:70	4:11	5:19	7:16	9:15	10:50	11:35	13:35	15:45	16:28
			3:71	4:51	5:46		9:33	10:53				
			3:72	4:52								
Overige signalen	1:68		3:77	4:22		7:16	9:38			13:19		
			3:96	4:52						13:20		
			3:99	4:64								
				4:68								

Kernlabel 3: Signalen van gespleten loyaliteit												
Sub-labels	R 1	R 2	R 3	R 4	R 5	R 7	R 9	R 10	R 11	R 13	R 15	R 16
Ouders praten negatief over elkaar	1:41 1:42 1:116	2:20 2:24 2:31 2:49	3:32 3:36	4:8 4:18 4:32 4:33 4:36		7:11 7:12 7:15 7:31 7:32 7:42 7:53	9:28 9:29	10:25	11:18 11:19	13:43 13:47	15:25 15:27 15:38	16:5
Ruzie in bijzijn kind	1:46 1:50	2:4 2:14 2:35 2:36 2:38 2:40	3:18 3:19 3:20 3:35 3:60 3:66	4:4 4:19 4:20 4:70	5:4 5:6 5:7 5:12 5:21 5:39	7:6 7:7 7:8 7:37	9:6 9:16	10:4 10:6 10:19 10:20 10:27	11:4 11:11 11:13 11:25 11:51 11:52 11:53	13:6 13:7 13:15	15:20	16:4 16:6 16:17 16:19 16:29 16:47 16:59
Paren-tificatie	1:9 1:49 1:68 1:119	2:20 2:30 2:46 2:55 2:58 2:106	3:12 3:25	4:11 4:26 4:28 4:29 4:44 4:45 4:46 4:71	5:26	7:29 7:34	9:9 9:12 9:22	10:22 10:32 10:58			15:8	16:13
Tussen ouders in staan	1:48	2:19 2:33 2:57	3:12	4:19 4:38 4:40 4:60		7:37 7:42	9:9 9:22	10:22 10:34			15:12 15:20 15:21 15:22 15:23 15:26	16:13 16:25 16:26 16:31 16:46
Druk om te kiezen		2:34	3:54 3:107		5:32 5:34 5:35	7:15 7:18 7:65	9:22 9:23	10:12 10:32 10:40		13:19 13:45	15:18 15:19 15:24 15:46	16:37

Kernlabel 4: Toekomstbeeld met barstjes												
Sub-labels	R 1	R 2	R 3	R 4	R 5	R 7	R 9	R 10	R 11	R 13	R 15	R 16
Wat heeft kind nodig?	1:45 1:133	2:5	3:84		5:41 5:55	7:49	11:24 11:42 11:43					16:54 16:67
Tover-stafje				4:65	5:55	7:60	9:43	10:56	11:48	13:44	15:53 15:54	16:60
Advies kind		2:100	3:91 3:93	4:66	5:56	7:59	9:42	10:57	11:50	13:46	15:55 15:56	16:64

Bijlage 6: Kern- en sublabelschema deskundigen met fragmentnummers

Kernlabel	Sublabel	Fragmentnummers
Gedrag ouders	Beschikbaarheid ouders	17:19 17:20 17:22 17:30 17:31 17:52 17:53 17:54 17:56 17:57 17:58 17:60 17:65 17:71 17:72 17:76 17:95
Signalen van loyaliteitsproblemen	Internaliserend gedrag	17:7 17:8 17:29 17:41 17:35 17:48 18:81
	Externaliserend gedrag	17:4 17:15 17:16 17:34
	Parentificatie	17:1 17:2 17:3 17:18 17:23 17:25 17:26 17:28 17:32 17:33 17:67 17:69 17:74
	Signalen van gespleten loyaliteit	17:37 17:40 17:42 17:43 17:1 17:17 17:21 17:47 17:55 17:67 17:10 17:27 17:28 17:31 17:36 17:37 17:39 17:43 17:44 17:59 17:98 17:12 17:13 17:14
	Overige signalen	17:8 17:11 17:5 17:24 17:45 17:68 17:84 17:85 17:96
Ontwikkelingsbedreigingen	Ontwikkelingsbedreigingen	17:6 17:8 17:9 17:11 17:38 17:39 17:48 17:49 17:50 17:51 17: 55 17:57 17:59 17:61 17:66 17:68 17:69 17:70 17:72 17:73 17:75 17:76 17:80 17:81 17:82 17:83 17:84
Omgaan met loyaliteitsconflicten	Programma's voor kinderen	17:86 17:88 17:92 17:93 17:94
	Aansluiten bij kinderen	17:75 17:77 17:78 17:79 17:80 17:86 17:87 17:90 17:93
	Gehoord worden	17:62 17:63 17:64 17:77 17:78 17:86 17:89

Bijlage 7: Informatiebrief respondenten

Informatiebrief onderzoek

Datum: 6 februari 2023

Beste ,

We hebben elkaar telefonisch gesproken over het onderzoek naar loyaliteitsproblemen dat ik ga uitvoeren in het kader van mijn opleiding Contextuele Benadering aan de Christelijke Hogeschool in Ede (CHE). Telefonisch heb ik je uitleg gegeven over het onderzoek en de toestemmingsverklaring. We hebben een afspraak gemaakt voor een interview. Deze brief is een schriftelijke bevestiging van dat telefoongesprek zodat je e.e.a. nog eens rustig kunt nalezen.

Fijn dat je mee wilt doen met mijn onderzoek. Doel van het onderzoek is om inzicht te krijgen in hoe kinderen van 9-13 jaar de conflictscheiding van hun ouders ervaren en omgaan met de loyaliteitsconflicten waarmee zij geconfronteerd worden. Met de verkregen kennis en inzichten proberen we signalen van loyaliteitsproblemen eerder te herkennen en de hulpverlening aan deze kinderen te verbeteren.

Hiervoor wil ik jongvolwassenen van 16-25 jaar interviewen die een heftige scheiding van hun ouders meegemaakt hebben toen ze 9-13 jaar waren. Tijdens het interview wil ik met je terugkijken op deze turbulente periode in je leven. De scheiding hield je ouders waarschijnlijk behoorlijk bezig (misschien nog steeds). En jou ook?

Zat je het liefst op je kamer zodat je de ruzies niet zo direct meemaakte? Of was je juist vaak weg?

Waar dacht je aan als je op school zat?

Omdat het inmiddels al even geleden is dat je 9-13 jaar was, wil ik je vragen om tijdens het interview een foto uit deze periode bij de hand te houden ter herinnering aan deze periode.

Een interview duurt 45-60 minuten en kan bij jou thuis plaatsvinden of bij mij in de praktijk (Veenendaal). Online kan ook. Interviews vinden plaats in januari/februari, naar keuze overdag of 's avonds.

Heel fijn dat je meedoet. Als je nog vragen of opmerkingen hebt, kun je me altijd bellen of mailen.

Jolanda Mocking

06-17323020

jmocking@student.che.nl

Bijlage 8: Toestemmingsformulier (getekende exemplaren in bezit van onderzoeker)

Formulier geïnformeerde toestemming

Het onderzoek wordt uitgevoerd door Jolanda Mocking in het kader van de opleiding Master Contextuele Benadering in de Hulpverlening aan de CHE te Ede.

Titel onderzoek: En ik dan?

Over loyaliteitsproblemen bij kinderen van 9-13 jaar in een conflictscheiding

- Ik heb voorafgaand aan deelname schriftelijke informatie over het onderzoek ontvangen en heb gelegenheid gehad om vragen te stellen.
- Ik weet dat deelname vrijwillig is en dat ik te allen tijde het recht heb om me zonder opgaaf van reden terug te trekken.
- Ik geef toestemming voor het verzamelen en gebruiken van mijn gegevens ten behoeve van het beantwoorden van de onderzoeksvraag.
- Ik geef toestemming voor het maken/bewaren van een geluidsopname van het interview.
- Ik geef toestemming voor het geanonimiseerd publiceren van de resultaten van het onderzoek.
- De informatie die ik geef wordt strikt vertrouwelijk behandeld waardoor mijn privacy is gewaarborgd.
- Resultaten worden geanonimiseerd verwerkt zodat de uitkomsten niet naar mij als persoon te herleiden zijn.

Naam client: _____ Leeftijd: _____

Plaats en datum: _____

Handtekening:

Verklaring onderzoeker:

Het onderzoeksmateriaal wordt niet voor andere doeleinden gebruikt dan voor het onderzoek van bovengenoemde masteropleiding en praktijkverbetering.